

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Навчально – науковий інститут міжнародних відносин імені Богдана
Гаврилишина

Кафедра політології та філософії

ДИПЛОМНА РОБОТА НА ТЕМУ:

**«Політико-культурні особливості формування української
націоналістичної ідеології»**

Спеціальність 052 – Політологія

Освітньо-професійна програма – Міжнародні та регіональні політичні
комунікації

Виконав: студент

4 курсу, групи ПОЛ-41

Веселовський О.Я.

Підпис

Науковий керівник:

Кандидат історичних
наук, доцент

Гурик М. І.

Підпис

Випускню кваліфікаційну роботу

Допущено до захисту

« ____ » _____ 20__ р.

Завідувач кафедри

Підпис

Тернопіль – 2023

ПЛАН

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ТЕОРЕТИЧНИХ ЗАСАД НАЦІОНАЛІСТИЧНОЇ ІДЕОЛОГІЇ. ОСОБЛИВОСТІ ГЕНЕЗУ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛІСТИЧНОЇ ІДЕЇ.

1.1 Націоналізм: підвалини, умови та засади формування.

1.2 Особливості формування української націоналістичної ідеології впродовж становлення української ідентичності.

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНІ УКРАЇНСЬКИЙ ТА ПОЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛІЗМИ: ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ, УМОВИ ТА ЛІНІЇ ІДЕОЛОГІЧНОГО ПРОТИСТОЯННЯ.

2.1 Основні напрями та течії націоналістичної візії в незалежній Україні.

2.2 Український та польський націоналізм: порівняльна характеристика.

РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО НАЦІОНАЛІСТИЧНОГО РУХУ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ.

3.1 Трансформація парадигми українського націоналізму в умовах російсько-української війни.

3.2 Перспективи розвитку націоналістичної теорії та практики в повоєнній Україні.

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Вступ

Актуальність дослідження. Передусім варто відзначити, що як будь-яка ідея, має свій генез впродовж всього періоду власного існування, так його зміст, форми, можуть змінюватися та адаптуватися під певні чинники, явища, зрештою навіть правові вимоги тої чи іншої держави або міжнародної організації.

Український націоналізм, як сучасне явище ідейної доктрини, світоглядного принципу отримав новий поштовх та охопив значно більшу частину населення, порівнюючи з минулими десятиліттями. Націоналізм став для багатьох українців своєрідним орієнтиром та маркером за визначенням - якщо ти підтримуєш Україну ти націоналіст або щонайменше патріот власної країни. Націоналізм, як і будь-яка інша доктрина модульна та піддається видозмінам під різні форми та вбирає у себе інші політичні течії з різними позиціями, ідеалами та переконаннями, орієнтуються на інші соціальні гру і т.д.

Відтак говорити про націоналізм - як єдине, виключне, вчення неможливо та некоректно, оскільки існують в парадигмі компаративізму різні течії, котрі мали своїх ідейних натхненників та своєрідних «вождів». Націоналізм – це політико-культурний феномен кожної окремо взятої нації, неможливо говорити так-само про націоналізм як загальний характер для більшості етнічних груп. Оскільки кожна вирізняється своїми особливостями та умовами становлення на політичному штабелі, туди ж вплив географічного детермінізму, культурно-історичного розвитку етносів у цілому, а відтак і характер та принципи націоналізму можуть різко відрізнятися від інших, проте завжди буде мати одну спільну рису.

Насамперед це риса – орієнтованості виключно або здебільшого на потреби, проблеми конкретно своєї нації (рідше чужоземних). Відчуття та прагнення налаштовувати та диктувати волю політичну конкретно від імені

своєї національної приналежності з відповідним визнанням та підтримкою й на міжнародній арені.

Актуальність дослідження полягає у нерозривному поштовху боротьби багатьох етносів за можливості власного існування та самобутності попри багатостраждальні дві світові війни минулого століття. Попри високий рівень декларативності та прийняття міжнародного рівня позицій, рішень, положень стосовно права й можливості для кожної етнічної групи на самобутність. Здавалося б світ максимально окутий світовою безпекою, інтегрованістю до співпраці у всіх напрямках, які гарантують та забезпечують, якщо навіть хиткий, але все ще – мир. Це передусім світова доктрина, котра опанувала країни так званої «Західної цивілізації». Країни, які найбільше постраждали та втратили чотири покоління молодого населення, яке повинно було продовжувати розбудовувати, проте опинилися в умовах військового буття.

Ступінь розробленості проблеми. Дану проблему активно розглядають та відкрито обговорюють сотні науковців різних дисциплін (філософи, історики, правники та ін.), політичні діячі та тисячі резонерів. Проводяться наукові збори, читання, одне з найбільших на даному етапі – «Бандерівські Читання». Що разу на таких читаннях розглядають нову гілку проблематичних питань, на базі конкурсів з написання робіт ці питання розглядаються і знаходять своєрідні рішення.

Проблематикою національного питання та її ідейної наповненості розглядали та охарактеризували десятки політологів, філософів, ідеологів впродовж багатьох століть, і особливо активно з початком ХХ століття по наш час. Саме на основні національної приналежності, національної самосвідомості, а відтак, символічні наповнення та цілі нації за основу своєї доктрин та ідеологем брали саме націоналістичні групи резонерів. Оскільки своєю основною та беззаперечною цінністю та політичною волею була – їх

національність та бажання служити, насамперед, нації, як формуючій основі в контексті теми дипломної роботи – Української Держави.

Метою дослідження є аналіз процесу формування ідеологем, як феномену політичного та культурного самовизначення націй та її генез впродовж часу. Визначити причини та наслідки, які формують націоналістичну ідеологему. Емпіричний досвід формування українського націоналізму до сьогодення включно з його різновидами, течіями.

Об'єктом дослідження виступає культурні підвалини, котрі стають фундаментом формування ідеологем сконцентрованих навколо етнічного питання, відповідно до визначення «націоналізм». Змістове наповнення та ідеали, котрі сповідує «націоналізм», його різновиди включно. Також політичні цілі та засади навколо яких відбувається розбудова багато чисельних резонерських груп з їх публічною та політичною діяльністю.

Новизна роботи полягає у тому, що висновки, котрі впливають у процесі розгляду даної теми, можуть застосовуватися, як теоретичні засади практичного викладання навчальних програм, котрі відповідають тематиці проблемного питання, а також у подальшому розвитку загальному вчення щодо ідеологем, їх характеру та практичних напрямках їх застосування у вигляді програм політичних партій, ідеологічних доктрин, та як було згадано вище, теоретичній, методологічній основі для навчальних процесів.

Практичне значення результатів дослідження полягає у розкритті та аналізі характеру та принципів формування української націоналістичної ідеологем, у контексті загального поняття «націоналізму» його характеру та засад формування. Також з цього впливає особливий характер політичної та культурної особливості української нації, з цього можна робити припущення, щодо політичного характеру прагнень волевиявлення українського народу в цілому, його прагнень. Отриманні результати можуть стати ключовими факторами подальших досліджень даної теми, включно з можливістю емпірично втілювати певні аспекти ідеологічних доктрин та

впровадженнь їх у політичні життя та методичні напрацювання для подальшого викладання даного матеріалу в навчальних закладах.

Предметом дослідження

Відповідно до мети дослідження вирішувалися такі **завдання**:

- розкрити історичні передумови формування українського націоналізму його поетапний розвиток;
- політичні та культурні складові у питанні українського націоналізму;
- проаналізувати питання генезу української націоналістичної ідеологеми;
- дослідити можливості подальшого розвитку в умовах повномасштабної війни та процесів глобалізації;
- охарактеризувати рівень впливу українського націоналізму на суспільно-культурні та політичні процеси;
- розглянути рівень приналежності українського суспільства до українського націоналізму, наскільки вони себе асоціюють з цією ідеологемою.

Методологія і джерела дослідження. Теоретичною і методологічною основою роботи є принципи сучасної аналітичної політичної теорії та політичної науки, компаративізму, напрацювання та дослідження науковців різних галузей.

Дипломна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел.

Наукова новизна одержаних результатів. Розглядаючи підвалини та засади, котрі розглядатимемо у методі компаративістики, можемо створювати цілісну картину суджень та стверджень щодо історії формування такого явища, як «український націоналізм», а на основні цього робити теоретичні припущення щодо його майбутнього розвитку та становлення у повоєнні роки.

РОЗДІЛ I

1.1 Націоналізм: підвалини, умови та засади формування.

Говорячи про націоналізм, ми неодмінно схилиємось до тої точки зору, яка окреслює дану ідеологему, як таку, що за основу і в цілому, беззаперечним, і єдиним джерелом влади та впровадженням такої влади є – нація. Нація – найвища організована група суспільства, котра, поза сумнівом, усвідомлює свою єдність, спільність у віруванні, культурі, мові, історії походження та в соборному прагненні втілювати свою власну національну політичну волю. Такою волею, для націоналізму виступає виключно інтегрованість національних інтересів у внутрішню та зовнішню політичну дійсність, економічні процеси та культурно-соціальний розвиток, як основу, духовного, морального та світоглядного розвитку нації.

Розглядаючи походження етимологічне, «націоналізм», стикаємось з тим, що інформації стосовно першого вжитого визначення в контексті сучасного сприйняття, є щонайменше декілька. Першим згадування можна віднайти в праці «The Culture of Power and the Power of Culture: Old Regime Europe 1660-1789» написана у 2002 році Тімоті Чарльзом Вільямом Бланнінгом. Описує в розділі «The rise of the Nation» наукового діяча XVIII століття Йогана Готфріда Гердера, який конкретизував термін «націоналізм». Цитата: «Гердер був передовсім ідеологічним батьком доктрини націоналізму, яка зародилася в Німеччині, поширилася на слов'янський світ і нині стала широко розповсюдженою в Африці та Азії. Хоча він рішуче повставав проти держави, яка «позбавляє нас самих себе», відкидаючи впродовж усього свого життя будь-які форми насильства» [8].

В британському словнику від 1828 року, термін «націоналізм» вперше датовано в сучасному значенні цього слова записують від 1798 року [2].

Проте, вживання «нації», «суверенітету» з тотожним асоціативним рядом у відповідності до своїх смислового навантаження і тому подібним,

належать Гуго Гроцію, який ще у ранньому XVII столітті описував в праці «De iure belli ac pacis», переклад в буквальному значенні «Право війни та миру», де описує юридичні особливості та підстави на засадах міжнародного права, передумови початку та завершення війн. З відповідними національними інтересами, оскільки сам проживав у час «Вісімдесятирічної війни» та «Тридцятилітньої війни», обидві з яких мали передумови та причини, через які розпочалися власне війни, виглядають на засадні принципи для майбутньої проблематики, яку розглядає невпинно ідеологема – націоналізму. Перша війна, боротьба Сімнадцяти провінцій (назва Габсбурзьких Нідерландів, а в цілому, Бенелюксу, який на той час належив іспанській короні), за свою незалежність політичну, а також цілковите усвідомлення етнічної відмінності від іспанців, оскільки щонайменше Нідерланди населяють нащадки германців, котрі розмовляють на мові германської гілки). Тридцятилітня війна – війна за можливість сповідування віри відповідно до свого світосприйняття, відмінного від «панівного» католицизму. Лютеранство (загальному протестантизм), яке було м'якшим у порівнянні з догматичним попередником з переосмисленою візією стосовно організації церковних обрядів, ієрархії та найголовнішого письма усіх християн – Біблії. Перенесення та зміна цінностей, маркерів, орієнтирів стосовно життєвого шляху кожної окремо взятої людини, подальшому акцентування людської свідомості на щоденній праці.

Можна підмітити, що це радше «революційний», прогресивний порив, притаманний ліберальній ідеї, проте якраз розвиток обох ідеологій припадав на один той же час, оскільки несуть в собі насамперед на той час та епоху, новітні ідеї, які вважали тодішні теоретики та філософи – для нового світу і нової людини. Тільки кожна «нову людину» бачили з різних сторін. Відповідно, згодом дві течії стали в більшості своїй – протилежними. Основна відмінність – цінності. Про це в інших розділах.

Повертаючись до Тімоті Чарльза Вільяма Бланнінга у своїй праці розкриває основні етапи, новітні процеси формування публічності сфери політичного життя, яке отримує масовість, інституційність, межі, маркери, критику, противників, прихильників, а з цього виходить основне – політичні групи населення, які любіють ту чи іншу позицію через призму, резонерських запитів через інститути публічної влади. Це усе окреслюється з 1660-тих по 1789 року. Оскільки якраз у 1789 відбувся штурм Бастилії, прогриміла Велика французька революція, яка перегорнула та почала писати нову політичну дійсність в історіографії цілої людської цивілізації.

Відтак, минувшина, реакціонізм свідомості правителів, баронів, графів, загалом, феодальний устрій, котрий панував фактично у тих чи інших формах з часів Римської Імперії, а остаточно прийняло форму правління в період Середньовіччя до перших революцій, зокрема французької, опинився на маргінесі. В минулих рустикальних головах жевріло спрага до волевиявлення власної політичної візії. Так відбувся перелом свідомості, традиції управлінських методів, сталих інституцій, що панували століттями та способи життя насамперед. Відбувся своєрідний стрибок у майбутнє, «акселераціонізм», який поклав край реакційному уже на той момент, політичній управлінській традиції («акселераціонізм» в значенні марксистської теорії – стрімка зміна суспільно сталих принципів існування, культурних, економічних, політичних звичок, заради прискореного розвитку та побудови «нового суспільства»).

Видатний ідеолог та науковий діяч ХХ сторіччя Дмитро Донцов характеризував поняття «націоналізм» таким чином: *«Націоналізм — це бунт проти особистого й гуртового егоїзмів. Бунт проти ідеології, яка ставить інтереси класу над нацією, національної меншості країни над автохтонами»*. Своєю тезою, він виголошує критичну позицію щодо конформізму та класичному ліберальному погляду на націю, як єдність індивідів вільних та самобутніх. Виголошуючи найвищу форму націоналізму,

яку окреслив в одну з своїх *magnum opus* «Націоналізм». Про дану працю трішки пізніше, але в цьому моменті можна виділити ще одну особливість націоналізму, як ідеологеми, докрити, явища. Воно часто або безперервно в паритеті йде з державою. Фактично паритетні явища, які, як було сказано, часто пересікаються і стикаються в такий собі етатизм. Оскільки відсутність держави у певної нації прямо нас приводить до умови нездатності або обмеженості виявляти нацією насамперед – політичну волю, як основну цінність ідеологеми «націоналізму» різних форм та течій.

В антології від 2000 року, яку оформили О. Проценко та В. Лісовий, розглядається широка проблематика поняття та явищу нації та націоналізму. Зокрема в перекладі В. Лісового розглядається німецький професор, Петер Альтер, котрий офіційно признається експертом у питанні «націоналізму». Зокрема виділяє загальну прийнятий та поширений зміст терміну «націоналізму», як такого явища в якому беззастережно ставлять інтереси однієї нації (за правилом власної нації, не розглядаючи поняття та явища колабораціонізму, сепаратизму та ін.) – над інтересами іншої, тим самим вживаючи своєрідну форму *sacro egoismo* (з італійської в перекладі – святий егоїзм). Автор посилаючись на більш старіші друковані видання німецьких енциклопедій бере таке разуче визначення: «перебільшена, нетолерантна форма національної свідомості». Хоча особисто виділяє візію таку, що людям не притаманно притримуватись такої критичної позиції та навпаки, загальний принцип «національного почуття та інтересу» перебуває у межах історично сформованих законних інтересів кожної нації та є більш позитивною рисою. Попри високий рівень націоналізму, здійснювати доброзичливу та миролюбну політику в проблемних чи суперечливих питаннях здатні націоналізми при рівних умовах взаємодії та здатності реалізації своєї політичної волі.

Попри події XVIII століття з більшим поширенням визначення «націоналізм» існує таке поняття, як «патріотизм», яке теж мало особистий

генез та зміст відповідно до різних часів мінявся. Петер Альтер згадує данського історика Йогана Гейзінга, який дає характеристику «патріотизму» як: «волю оберігати та захищати все, що цінує людина». Виділяючи особливо форму національного інтересу та переживання за свою націю, яке ніколи не було агресивно налаштованою політичною позицією.

Політолог Карл В. Дойч у працях від 50-тих років ХХ століття узагалі наділяє визначення «націоналізм» більш містичного, мистецького, визначення яке можна навіть вписати в рамки вірування характеризуючи його, як «духовну структуру». В його теоріях та констатаціях, в суспільній комунікації надається перевага та приймається до уваги в переважній більшості насамперед «національним» повідомленням, уявленням, котрі відіграють у політичному житті нації найбільшу вагомість, значущість тим самим формуючи візію та орієнтованість стосовно минувшини та майбутніх наслідків цієї політичної волі, зокрема цих самих «національних» повідомлень, що резонуються у суспільстві, яке усвідомлює свою соборність.

Перед тим, як продовжити за розвиток націоналізму, як явища та феномену, варто розглянути певну історичну перед умовність, яка уже згадувалася у вигляді декількох революцій.

«Протонаціоналістичні» (у значенні первинних рис націоналізму) ми можемо розглянути у вигляді певних асоціативних рядів чи систем поділу за принципом «свій», «чужий». Зокрема активне вживання понять як: «цивілізацію» (наприклад: греки, римляни, китайці, згодом більшість європейських націй в епоху Відкриттів та періоду колонізації) та «варварів». Цей принцип виокремлює та виступає у формі трайбалізму (родоплемінна форма організації суспільства), що відокремлює одну спільноту за певними чинниками від інших та один з основних, географічний детермінізм, кожен народ, який проживав на своїй певній території мав окрему, довгу історію умов розвитку і однією з ключових звісно – географічному розташуванню.

Первинні форми національної свідомості та спротиву впродовж усієї історії. Прикладними такими можуть виступити для даної теми конфлікти литовців, слов'ян та Тевтонського Ордену у XV столітті, боротьба Галицько-Волинської, згодом Руського Королівства за спадщину Київської Русі упродовж XIII-XIV століть. Боротьба на Іберійському півострові християнського населення проти халіфату та арабів завойовників (зокрема маврів), цей часовий відрізок має свою окрему назву – «Reconquest», в іспанській та португальській мовах перекладається, як відвоювання. З 722 року, а це більше семи століть тривала війна за визволення з під арабських завоювань і закінчилось аж у 1492 році. «Столітня війна» - Англії проти Франції, чи не найбільш яскравий приклад ототожнення та окреслення однією нацією відмінності від другої з відповідним критичним, ворожим ставленням. Завдяки розвитку технологій, що дозволяли збільшувати виробничі потужності, а відповідно більше залучали до взаємодії людей, розвивалися літературні норми національних мов включно з поширенням віри та державних утворень з символічними образами володарів, як «богообраних», викликало відчуття відданості та лояльності у людей задовго ще до появи такого поняття, як «націоналізм».

Впродовж Середньовіччя і особливо з початком XIV століття, відбувався в різноманітних та географічно далеко розташованих один від одного університетах відбувався поділ студентів за національностями, включно з можливістю, до прикладу, записувати себе зокрема як «чех, німець, поляк», «француз, пікард, норман», в Італії «флорентієць, міланець» згодом й «руський» або на латині «ruthenian».

Можемо зробити припущення, що явище національного усвідомлення та консолідування навколо єдиного для більшості етноніму існував задовго до початку багатьох подій, котрі стали фундаментальними для розвитку національного усвідомлення, розвитку інституції громадянства з його закріпленням у конституціях.

Не можливо оминати період Реформації, під час якої відбулася Тридцятилітня війна, котра відбулася з декількох причин. Первинною була релігійна особливість, переважна більшість північних німецьких земель та скандинавських були протестантами, проте під час Католицької реформації, відбувалися процеси посилення впливу католицької церкви, підтримка орденів, зокрема Єзуїтського, отримувало політичну підтримку не тільки від Папи Римського, але від династії Габсбургів, котрі були католиками. Результатом стали такі наслідки:

- зменшення впливу католицької церкви та її інституцій на політичне життя держав, фактично відбулося зрівняння у правах та почесі протестантських церков з католицькою, питання віри окремої держави виступає проблематикою виключно тепер цієї країни;
- фундація та закріплення основним чином державних кордонів, котрі визнавалися усіма державами підписантами (науковці виділяють окремий вид системи міжнародних відносин, як геополітичного виміру порядку, який декларативно-правовому полі був підтриманий підписантами, а відтак, загально і в цілому визнавався).

Попри це, відбуваються інші, не менш знаменні події, котрі мали у собі характер націоналістичних перетворень та собою склали основи засад генезу «націоналізму» в його началах, а саме громадянська війна в Англії 1642-1651 років, та національно-визвольні змагання українців під проводом гетьмана Богдана Хмельницького, одразу по завершенню Тридцятилітньої війни, у 1648-1657 роках.

В даній темі можна й поринути у період XIII сторіччя, коли проходили одні з перших визвольних війн шотландців проти Англії. Особливість полягає у тому, що Шотландія на той момент складалася з кланів, своєрідних племінних союзів та розділяли окремі один від одного спільні землі. Проте на гребні політичних змін, які проходили від зовнішнього фактору, консолідація

та інтеграція усіх кланів під спільні стяги спротиву доказують факт присутності ще здавна тих культурних, світоглядних, національних процесів, які ставали передумовою фундації та розвитку – націоналістичної ідеологеми.

Славна революцію, яка відбулася одразу за декілька декад після Англійської громадянської війни – як реакція нової економічно-політичної групи населення, буржуазії, котра послуговувалася капіталістичним устроєм та збагачувалися, проте не мали таких же прав та регалій на рівні з аристократією та королем. Також цьому факту сприяв перехід Англії від католицизму до власної конфесійної практики, де-юре в якій монарх виступає головою церкви. Оскільки в Англії розвивався дух індивідуалізму, прагматичності та поступові виступи за обмеження влади короля. Ці виступи, як було сказано вище, призвели до зміни політичного устрою та посилення та розвитку «начал» націоналістичних переконань. Тим самим можна охарактеризувати, що у загальному визначенні націоналізму, як явища загальнонаціонального та такого, що у винятках та у цілому вдається до впливів, оскільки своїм істотним поняттям декларує готовність та жертовність заради спільності та єдності держави, неухильним, невідворотним стає процес розвитку інституцій, однією з таких якраз в період стає утвердження нової конституції, яка обмежувала в повноті влади монарха, котрий без згоди парламенту не міг надалі утверджувати чи скасовувати закони, змінювати податкові мита чи втручатися в перебіг формування армії. Цей договір, відомий як «Білль про права 1689 року», закріплював перевагу парламенту над монархом. [5] Це дало критичну перевагу англійського суспільного розвитку над загальноєвропейським, оскільки новосформовані капіталістичним ладом класи давали можливість вільно від феодального застарілого ладу розвиватися та утверджувати свої економічні можливості, що значно покращувало рівень загального блага країни. Це згодом послугує розвитку рухів соціальних, що будуть виступати

вже не за права дрібної буржуазії чи представників нової аристократії, а профспілки, об'єднання та гуртки, що будуть ставати за ціль та мету, розбудову суспільного ладу, котре буде забезпечувати у рівності й можливості усі верстви населення.

Такі процеси відбувалися ще за Англійської громадянської війни, проте через небажання розпалювання подальшої війни народних мас, було вирішено реставрувати монархію, яку парламент скасував раніше.

Стосовно ж Великої французької революції, яка проходила з 1789 по 1799 рік, цю визначну подію в історії людства ставлять історики найчастіше відправною точкою розвитку та розбудови «національного суспільства», коли кожен житель тої чи іншої держави може виступати політичним агентом та вести пропаганду власних політичних ідей та декларативно та практично представляти їх в новостворених інституціях як органах самоврядування та безпосереднього елементу державної політики нової епохи.

Процеси, які відбувалися у Франції кінця XVIII століття, були реакцією на довготривалу та незмінну суспільно-політичну дійсність у вигляді феодального устрою. Диференціація суспільства проходила під умовами загальної невдоволеності особистим станом та можливостями, привілеями інших. Розвиток дрібної буржуазії, котра виходила з капіталістичних примх та не розділяла в цілому великого впливу церкви та аристократії. Включно з певними обмежувачими факторами стосовно походження, відповідно багатий представник буржуазії, не маючи шляхетного походження обмежувався в ряді умов, стосовно принципів отримання прав на землю чи можливостей у політичному просторі.

Проте влюбій революції є і доля контрреволюційних, реакційних сил, котрі виступали за збереження абсолютизму та повноти влади короля. Це були представники різних прошарків суспільства, проте разючим та

відмінним атрибутом їхнього виступу був клич, який дослівно на українській звучатиме: «Слава Королю!». На початку революційні заклики мали на меті реалізувати певну переломність в суспільстві, створити умови в котрих новосформовані буржуазні кола та обмеженні селяни отримають права й можливості для самореалізації та розбудови власного добробуту. Проте з ходом революції відбулося декілька етапів радикалізації та приходу в масу популярності саме тих рухів політичних, котрі виступали критично або різко негативно стосовно тодішнього політичного буття.

Найголовнішим переломним моментом цілої революції була економічна криза у промисловості та сільському господарстві 1786-1788 років. Ця криза спричинила банкрутство. Вирішенням даної проблеми дієві представники влади, інтелігенції вбачають присутність в новому уряді за прямої участі резонерів з народу. Людовік XVI Бурбон скликає 5 травня 1789 року скликає у Версалі збори, своєрідну «Раду» – Генеральні штати. З самого початку революційний запал представників народництва вимагав від станових представників голосування за безпосереднім числом людей на зборах, а не за родовою приналежністю (станом). Спільної думки не вдалося досягти, тому уже 17 червня 1789 року відбулося відкриття окремих Національних зборів на яких одразу було прийняте рішення про підготовку до створення та декларації конституції. Рішенням зборів було насамперед скасування феодального ладу в країні та звільнення від феодальної залежності – селян. Головною ж декларативною перемогою Національних зборів було проголошення: «Декларації прав людини і громадянина», яка містила у собі загальні принципи та ідеали цієї революції. Свобода, Рівність, Братерство. Усі були тепер рівні перед єдиним законом.

Попри це в країні виникають різні течії та ідеологічні кола, котрі одна від іншої по різному окреслюють майбутнє Франції. Одні були доволі лояльні до старих французьких еліт та не підтримували подальшу інтеграцію та розвиток революційних процесів. На противагу цій «організації» чи навіть

«партії», виступали дві радикально налаштовані групи, одна з них усім відомі якобінці, котрі не припускали навіть найменшу згадку монархії в державному устрої та регулюванні управління.

В хаосі полум'я революції, французький король спершу вдається до спроби нелегально покинути Францію, що спричиняє внутрішню політичну кризу. звертається з жахом та наміром силою повернути свою владу до сусідніх монархій та імперій, що впливає у війну імперії Габсбургів проти Франції у квітні 1792 році, а уже у вересні була оголошено про фундацію республіки. Оскільки монархія була скасована, відповідно й титул, то уже 20 січня 1793 року було виголошено вирок королю про державну зраду і відповідний судовий вирок – смертна кара.

В загальному, велика кількість аристократії та еліт було страчено впродовж революції. З одного боку це трагедія для французької нації, проте з іншої, вона пройшла спробу очищення, хоча в подальшій історії Франції, це не перша і не остання напевне революція, її ще очікувала реставрація монархії. [4]

Результати основні стосовно французької революції можна окреслити з приходом Наполеона Бонапарта, а саме:

- прийняття «Кодексу Наполеона» 1804 року, який закріплював буржуазно-демократичні принципи;
- створювалися умови для загальної військової повинності (мобілізації);
- згодом, ідеї, котрі зародилися та укріпилися серед французів поширилися широко після наполеонівських війн, які захопили європейські народи (згодом ці події переростуть у Весну народів 1848 року).

Основне, це консолідація, відтворення загальнонаціонального волевиявлення через призму інституційних, декларативних рішень, що

сприяло розбудові національної самосвідомості та громадянського суспільства.

Розглядаючи історіографію, процеси, причини та виділяючи підвалини ідеологеми, її філософські засади, що формували передумови формування націоналізму, можемо побачити такі особливі, котрі передують формуванню ідеологічних особливостей:

- етнос, як певна людська організована ієрархічна група, котра незалежно, цілісно та нерозривно ототожнює себе як єдину цілісну та нероздільну суспільну єдність;

- мова, як метод комунікації та поширення інформації, ідентифікатор приналежності окремої особи до тої чи іншої національної групи;

- релігійний аспект, приналежність до конкретної релігійної течії, яка формує собою етико-моральні принципи, на якому розбудовувалися культури, дозволяє окреслити історичну спадковість розвитку вищезгаданого етносу та наділити його тими самими культурними особливостями;

- культура, котра в своєму генезі формує такі явища та символічно образи у вигляді національних героїв, епосів, легенд, єдності та розвитку полеміки серед наукових представників стосовно історичної парадигми виникнення власної нації та відповідне сприйняття цього факту, як виключного, поза сумнівного, навіть при умовному плюралізмі, відсутність сепаратиських рухів, що розривають національну єдність;

- прагнення до формування власної політичної волі через державну формацію (тобто втілення влади власного народу) через інституційні важелі, в залежності від форми та режиму, організації політичної дійсності та історичної спадщини, котра в залежності від націй, котрі мали свою державність впродовж історії, так і тих, що отримали її умовно в період XVIII століття та до наших часів (оскільки продовжують існувати державні утворення, котрі поневолюють багато автохтонні народи не даючи їм повною

мірою можливість втілювати власну політичну волю, причини цього, це окрема тема, котра варта свого розгляду).

Тим самим, формування націоналізму відбувалося з останньої чверті XVIII століття. Його подальший розвиток багато в чому був покладений не повною мірою на рухи, а саме на філософські вчення та ідеологів, котрі окреслювали нові витoki та види націоналізму. Течій політичних ідеологій, котрі в тій чи іншій мірі зачіпають націоналізм є багато, проте фундаментальні, засадними можуть виступати лиш ті, які можна розглядати, як два різновиди, котрі беруться за основу і є базовими для оформлення різних націоналістичних течій за принципом організації політичної насамперед, а саме:

- Громадянський націоналізм
- Етнічний (кровний) націоналізм

Ці два види, сповідують однакову ціль, заради чого потрібно суспільству існувати та розвиватися, а це – розбудова та розквіт держави в якій проживаєш, проте характерні риси та засади формування цих двох різновидів націоналізмів різко відмінні.

Етнічний (кровний) націоналізм. Сягає глибоко в історію багато у чому відлунюється з часами дореволюційними та навіть сягають своїм корінням, у глибоку давнину розбудови та формації, організації державних форм управління та впровадження політичної дійсності сьогодення. Це закономірно, оскільки первинною людською організацією суспільного ладу, як своєрідного політичного, були родинно племенні союзи, які в свою витікали з племен, об'єднання людських «зграй», родин, сімей, як найменшої одиниці людської спільності та об'єднаності. Тому не дивно, що етнічний націоналізм має таку широку підтримку та сприймається до цих пір, попри соціальні та ліберальні філософські спроби переконання про наднаціональні риси та потенціали «нових» суспільств. Зокрема український філософ,

дисидент та політичний в'язень комуністичного режиму, Василь Лісовий, висловлює таку думку стосовно питання етнічного націоналізму та його характеру, як він пливає на державу та суспільство, як політичну єдність:

«Здійснення ідеї етнічної серцевини справді вимагає більше зусиль і часу, зокрема суттєвих змін у самій ментальності народу, впровадження нової етики міжетнічних стосунків й особливо загального підвищення ролі культури в суспільстві. Такий шлях дійсно є більшою мірою ідеалістичним, на противагу громадянському патріотизмові, як реалістичнішому і здатному вже сьогодні виявити більші мобілізаційні можливості. Проте, як уже згадувалося вище, у ньому відсутня приваблива культурна перспектива. До того ж з погляду моралі недопустимо обирати за основу політики реальність, що постала внаслідок проведення політики етноциду та геноциду. Якби чехи свого часу віддали перевагу реалізму та прагматизму і відмовилися від ідеалістичного задуму подолати німецьку культурну експансію, то вони б не були сьогодні тими, ким вони є — тобто європейською нацією. Вихід, мабуть, у розумному поєднанні ідеї етнічної серцевини з ідеєю громадянського патріотизму.» [13]

Етнічний націоналізм є куди значно поширенішою доктриною та послуговується політичною традицією, яка історично витікає з умов розвитку серед багатьох політично сформованих націй. Умовою такої поширеності нації є характер історичних умов фундації національного характеру утворення тих самих націй. Географічний детермінізм, проживання на спільній території різних субетнічних груп зумовлювало їхню інтеграцію в спільність, доказовим виступить характер та розвиток культури, як основної та відмінної складової кожної нації. Мова, як атрибут та виключний спосіб ідентифікації груп населення за національним чинником. Релігійний аспект, як морально-етична складова культурної єдності. Моральні принципи, котрі формувалися з культури вірування та заборони, гріховності вибудовували спільну для більшої групи населення на єдиних теренах погляд та думку

стосовно тих чи інших суспільних процесів вибудовуючи тим самим характер нації. Визнання та цілковите сприйняття спільної історичної спадщини у вигляді державних утворень, подій, яка об'єднувала людей ще задовго до утворення перших та офіційних визнаних кордонів. Тим самим повертаємось до детермінізму географічного, відносячи себе до певної історичної групи яка проживала на тій ж самій території, яку охоплюють сучасники.

Звідси отримують своє начало різні теорії національного походження, відповідно й націоналістичні течії обирали для особисті привабливі напрямки і поширювали ідеї національної приналежності. Таким прикладом яскравим може виступити – Угорщина, котра довгий період часу, завдяки роботі істориків, філософів та іншим науковцям, відносила себе до тюркської етнічної групи. Хоча згодом вияснилося, що таки їхня приналежність лежить в основі угро-фінської групи, котра прийшла далеко за Уральських гір. Хоча зміна парадигми і усвідомлення інакшої національної приналежності, націоналістична тюркська доктрина залишається у силі, що навіть доводить рішучу участь угорської влади, до 2018 року у якості спостерігача в організації «Тюркської ради» або «Організації Тюркських народів», а уже з самого 2018 року доєдналися до цієї організації.

З цього моменту, здавалося би, можна окреслити основний недолік етнічного націоналізму. Як визначити приналежність людини до етносу, якщо у тому чи іншому регіоні, різні етноси перебували під впливом других, міграція була довгою і нерозбірливою. Проте приклад на угорській національності якраз доказує, що при грамотній компаративній аргументації, можна досліджувати приналежність ключову до тої чи іншої нації. Відповідно формулювати чітку та прагматичну візію стосовно національного паритету – походження, культурна приналежність (європейська культура, азійська, американська інші).

Тому варто розглядати етнічний націоналізм, як більш складнішу форму організації суспільства, котре перебуває у стані ідеологічної єдності, котра окреслює ясну та чітку політичну волю. Насамперед через те, що його засади формування є куди вимогливішими, відтак, декларативно потребують від людини не тільки «технічні вимоги» (знання мови, культури, історії певної держави), а за своєю суттю – кровну, генетичну, наслідкову приналежність. Своєрідна форма доручення до родини, без офіційного, подекуди як за правило, релігійної згоди, не можливо долучитися до однієї чи іншої родини, не перебуваючи щонайменше у шлюбі з людиною, яка представником цієї родини, а щонайбільше, отримати нащадка, який буде закріплювати статус новоприбулої людини до цієї родини. Формування такого суспільства вимагає куди більше часу та ґрунтується не тільки на інституційних фундаціях, а на світоглядно-духовних принципах. Ці принципи безпосередньо поєднуються з культурними особливостями того чи іншого етносу в залежності від історії розвитку та градації генезу цього етносу. Безпосередня твоя приналежність до тої чи іншої нації, її культури, вірування, мови визначає одразу юридично норму – громадянство особи. В радикальних формах етнічного націоналізму можливість іноземцям потрапляти в суспільство таке взагалі виключається або піддається жорсткій обмеженості. Прикладами такої «не толерантної» по відношенню до чужоземців політиці в інституційних нормах за принципами західної (демократичної, ліберальної) практики є Японія. Отримання чужоземцями, щонайменше права на життя є довготривалим та вимогливим процесом, що може схилити нас до такого твердження, що інституційно в Японії поширений етнічний націоналізм, попри демократичний, парламентський підхід до формування державної влади. В додачу до вище сказаного – головний образ влади у особі, імператор, який наділений владою від божественних сил, втрата імператора, рівноцінна втраті держави, попри інституційність та практику західної політичної діяльності, залишається

притаманний для націоналізму, вище згаданому формуванні, «духовна структурна», котра керується глибокими символічними образами.

Мінусом етнічного націоналізму – це насамперед обмежуючі вище згадані вимоги до різних чужоземних представників. Оскільки куди простіше оформити спільне знамено чи форму суспільної цінності навколо якої незалежно від національної приналежності можуть консолідуватися представники різних конфесій, культур, націй, зрештою, як можуть виділяти подекуди, цивілізаційно різні групи населення.

Окрім цього, відчуття національної єдності вимагає від себе випробувань, а насамперед ризиків та загроз, оскільки тільки в таких умовах, нація, яка є здоровою в своїй самосвідомості та само ідентифікації буде створювати усі умови та можливості для подолання загроз через об'єднання та консолідацію – компоративізм. Висування загального, етнічного інтересу питання виживання понад власні інтереси, а за часту в умовах війни, готовність до жертвності, створює умови в яких формується з одного боку нова, а з іншого, забута колективна пам'ять спорідненості за принципом приналежності по «землі та крові». Проте в разі відсутності ризиків та в цілому нігілістичні тенденції з космополітичним дискурсом є великі ризики втрати історичної пам'яті, відтак єдності у боротьбі.

Громадянський націоналізм – це форма націоналістичної організації суспільства в якому передбачається той факт, що незалежно від етнічної приналежності особи, вона може та має право виступати за ту чи іншу країну в якій проживає, оскільки складає невід'ємну складову загального населення тої держави, від якої має основний атрибут – громадянство та перебуває у цій країні певна особа. Основним відповідним та логічним критерієм стає – громадянство, воно є невід'ємною частиною єдиної громадянської нації та формує спосіб ідентифікації. Згадувана раніше історична особливість спільності початку розквіту та розвитку, як націоналізму, так і лібералізму,

окреслює ще краще даний вид націоналізму. Оскільки більшість революцій та змін відбувалися в традиційних, реакціоніських державах, де право та воля особистості було обмежене з різних причин. Аристократична традиція, теологічні переконання тощо, ставали обмежувальними засобами, котрі не давали можливості нижчим верствам мати такого самого рівня можливості, аніж ті самі аристократи.

Відповідно початком зародженням громадянського суспільства, а відтак націоналістичного різновиду, вище згадувана «Декларація прав людини і громадянина». Вона фактично виступила преамбулою для створення повноцінної конституції Франції, проте попри це, якраз у цьому первинному варіанті уже були закладені фундаментальні визначення, якими послуговується громадянський націоналізм, а саме основні з них:

- рівні права наділяються людині за правом народження, відмінності можуть втілюватися в залежності від суспільної користі та безпеки;
- ціллю політичних об'єднань є забезпечення прав та свобод людини, її власності, підтримці її безпеки, недопущення та опір пригнічуванню;
- джерелом суверенітету є нація – відтак, жодна особа чи група не може втілювати владу окремо від нації (загального національного інтересу).
- та інші.

Всі ці принципи сформувалися потім у юридичні норми, котрими до цих послугуються різні країни та нації, незалежно від їхнього географічного розташування. Ідейно та фундаментально в свідомість людей було закладено нерозривний принцип залежності держави від правових норм та саме найосновніше, народного волевиявлення. [23]

Одним з перших теоретиків раннього громадянського націоналізму окреслюють Жозефа Ернеста Ренана, також француза, який у своїй праці «Що таке нація?» дає опис і характеристику даному поняттю, наділяє його дієсловами та функціями. Наголошує і виокремлює особливість

громадянського націоналізму для повсякденного життя громадянина, ніби його завданням: *«Існування нації – це (якщо можна так висловитися) щоденний плебісцит, як існування особи – вічне ствердження життя.»* Тобто виголошує основну думку, що в громадянському суспільстві невідворотнім буде процес ніби генезу націоналізму в сторону громадянського, оскільки це представництво уже існує в формі інституційного поняття, яке задеклароване як непохитне визначення в конституції. [10]

Це було успішне досягання «справедливості, рівності, братерства» і найголовніше «свободи». Свободи передусім в її політичному та соціальному значенні. Відповідно в ході революцій набуває поширення визначення «громадянство», як асоціація на твою власну національну приналежність. Також аргументами на користь громадянського націоналізму можуть висуватися припущення про невідповідність багатьох людей до повної міри до тої чи іншої національної групи, адже з поширення технологічного прогресу, глобалізаційних процесів пропорційно збільшилася кількість міжнаціональних шлюбів, які ставлять в критичні умови як батьків, так і їхніх потомків, оскільки в радикальних формах етнічного націоналізму присутність чужоземного походження може бути підставою для відмови у наданні юридичного поняття – громадянства.

Той факт, що французи, як повноцінна нація сформувалися в умовах створення республіки, не означає, що впродовж історії розвитку французів не виникало ситуації, в котрих виникало колективне відчуття єдності та рішучої готовності до спротиву, оскільки ризик цілковитої втрати держави, короля, як людини образу цієї держави, куди страшніше аніж інші сценарії. У французів на так само появлялися національні герої, до прикладу славнозвісна Жанна д'Арк. Правда характер цього національного об'єднання радше полягав у тимчасовій мобілізації, оскільки від моменту подолання труднощів люди поверталися до тих установ та норм життя за котрими

існували до того, через, що цілковитого і рішучого усвідомлення національної єдності та найголовніше, прийняття політичної ролі відбулося пізніше. Уже в умовах, котрі склалися на передодні та в процесі Французької революції дало пряме і чітке усвідомлення єдності та готовності до боротьби заради Франції. Інша ситуація на іншому континенті, за океаном розвинулася нова ідея свободи, Американізм, це конкретна візіонерська течія, котра виділяє особливий шлях та процес становлення окремої від колоніальної спадщини – американської нації. Оскільки тут в повній мірі реалізовується принцип держава – нація, на протигагу тим самим багатьом європейським народам, котрі спершу формували з себе націю, а уже вона становила фундамент для прояву політичної волі у вигляді держави. Американізм, як своєрідна форма націоналізму декларує вірність та любов до гімну, стягу, загальному атрибутуки США, як найбільш ціннісних елементів буття кожного з американця. Відтак, їхнє життя просякнуте політизованістю, яке закликає американське суспільство бути громадянським у значенні активним та долучатися до державотворення, що вони й роблять.

В цілому громадянський націоналізми притаманні тим державам, чие створення припадає на ті терени, котрі масово колонізувалися та засилялися різноманітними етносами, які емігрували з своїх батьківщин. Формуючи тим самим загальну певну синтезуючу рису культурної та національної свідомості,

Присутність етнічної нетерпимості формує в суспільстві роздробленість та розсікає його на різні ворогуючі групи, котрі будуть тільки збільшувати свою нетерпимість, при відсутності грамотної державної політики, котра б спрямувала людей до цінностей, котрі навпаки об'єднують та декларують егалітарність та спільність у справі розбудови власного і загального добробуту.

Поza як, існує позиція, котра критикує етнічний націоналізм через те, що в історії багатьох земель мінялися різні етнічні групи, а відтак, стверджувати про одну і непереривну спадкову лінію не тільки не можливо, а просто не логічно. Відповідно простіше сприймати це як факт і вибудовувати національну спільність на спадщині цих багатьох народностей, котрі за часту були так само автохтонним населенням і викреслювати його з переліку «корінного» виключно в угоду «однієї» титульної нації є щонайменше, не морально-етично, а в більшій мірі, це повинно обмежуватися правовими нормами.

Громадянський націоналізм на відмінну від етнічного (кровного) має перевагу в полеміці стосовно принципу, за яким, зараховують окремих індивідів до національної спільноти. Ці принципи є простими і проглядаються також й в українській історіографії. Зокрема присягання та приєднання до Запорізької Січі, відбувалося насамперед з вимоги перехреститися навпроти церкви. Це вкотре підкреслює загальну рису такого явища – як націоналізм. Релігійний, символічний аспект, який проявляється в образах та орієнтирах. Наступним таким орієнтиром виступає мова та культура. Ці три стовпи, на яких формується загальні засади кожної окремої взятої нації, є фундаментом для націоналізму.

Цікавою етимологічною особливістю є той факт, що «nationality» в позначенні саме громадянства куди частіше використовується, ніж те саме «citizenship», як більш пряме значення саме громадянства за паспортом. Тому, не спекулюючи етимологічним значенням, оскільки воно як і будь-який живий об'єкт, до якого відноситься й мова. А радше якраз констатація факту вживання цього поняття, людям простіше через призму усієї історії ідентифікувати інших осіб через призму «свій/чужий» включно з національними ознаками, перед цим передували універсальні на той час релігійні течії, які було простіше поширити серед населення.

Стосовно ж аргументів на користь громадянського націоналізму, то вони до певної міри програють, оскільки якраз в моноетнічних державах рівень внутрішньої проблематики на рівень нижчий, аніж в поліетнічних, це зумовлюється культурною одноманітністю та спільними традиціями з відповідними моральними орієнтирами.

Можемо зробити короткий висновок, що націоналізм, це явище котре зароджувалося та розвивалося невпинно з генезом етносу, як структурної одиниці, котра формує та задає певний вектор, напрямок та зрештою характер розвитку націоналізму. Нація та націоналізм нерозлучні поняття, котрі доповнюють одна іншу. Відповідно говорячи про певний націоналізм конкретної держави, ми неухильно та подекуди не до кінця усвідомлюючи почнемо давати характеристику тим певним рисам кожної окремої нації, оскільки, саме ці риси і створюють особливу форму націоналізму котрий доводиться в тих чи інших ситуаціях роздивлятися. А це нація мала в своїй історії власну державність, відповідно становлення націоналізму проходило зовсім інші випробування та вимоги відповідно до часу, чи це спершу сформувалася держава, а на її задах формувалися цінності з відповідними етико-моральними умовами, що задає якраз форму новосформованому суспільному об'єднанню і згодом під впливом викличе зовсім інакше, відмінну від традиційно сформованих націоналізмів – напрям, котрий варто розглядати більш детальніше та глибше, щоб зрозуміти природу генезу та становлення в сучасному світі.

1.2 Особливості формування української націоналістичної ідеології впродовж становлення української ідентичності.

Як і роздивляючись історію формування загальної парадигми особливостей та нюансів теоретико-практичної основи націоналістичної доктрини взятої кожної окремої нації, можемо прийняти таку тенденцію, що попри загальнонаціональний характер тяжіння націй до таких політичних форм самоорганізації та реалізації політичної волі, режими та інституційні особливості таких держав можуть різко відрізнитися через свою особливу історичну передумову формування. Відтак важливими аспектами виступає безумовно епоха та час заснування перших державних утворень або навпаки відсутність державного утворення, відповідне поневолення та залежність у політико-культурному, подекуди навіть релігійному вимірі.

Тому насамперед, як розвивався та втілювався український націоналізм впродовж історії та узагалі, що він із себе представляє. Поза як, класична доктрина націоналізму, декларує та затверджує найбільшу цінність – українську націю, її благо та право на самостійницьку роль існування включно з державотворчим процесом.

Українська ідентичність проходила свій генез у важких та навіть у неможливих умовах. Заборона наукової, культурної, релігійної діяльності, спроби підкупу та декларування нових вимог стосовно прагнень українського населення на волевиявлення.

Якщо робити невеликий екскурс в історичні умови, то за основу можна взяти відлік від часів формування Галицько-Волинської держави, котра сформувалася на етапі роздробленості фактично імперії, Русі. Цей наслідок насамперед дав поштовх до розбудови та розвитку ідей іредентизму та своєрідної реконквісти. Монголи завойовники заставили розвивати зовнішньополітичні відносини та створювати бодай якісь коаліції заради

визволення з під гніту кочівних завойовників. Це теж особливість, котра разюче впливатиме на українську ідентичність, відповідно й на характер українського націоналізму, зокрема, доктрини ОУН-УПА, котрі в преамбулі до своїх ідеологічної доктрини, в якій характеризували як 10 заповідей українського націоналіста, декалог: «Я – дух одвічної стихії, що зберіг Тебе від татарської потопа й поставив на грані світів творити нове життя». Цей пролог до виголошування десяти «заповідей», в значенні світоглядного орієнтиру націоналіста, розкриває нам важливий аспект, котрий ми розглядали вище, українська нація, через своє географічне розташування та розселення стикається з двома цивілізаційними просторами з відповідними культурами політичної самореалізації та принципами державотворення включно з управлінськими методами. Європа та Азія попри все, завжди виступали суперниками за багатьох аспектів.

По́за як, геральдика та вексилологія має спільні риси та зокрема пройшла так само крізь велику кількість століть та утвердилася як національна, а це насамперед блакитні та жовті барви, першочергово використовувався той самий Володимировий тризуб або галицького лева, який збирається на кам'янисту гору. Атрибутика та символіка важлива частина декларативного характеру кожної нації, оскільки це не тільки метод ідентифікації для насамперед військових підрозділів та армій минулого, уже в недалекому майбутньому стяги будуть підкреслювати політичну приналежність, на рівні з національною чи релігійною.

Повертаючись стосовно української спадщини та розвитку української ідентичності, чому прийнято послуговуватися відліком включно від 1199 року, з моменту утворення Галицько-Волинської держави, варто відзначити, яке конкретне географічне розташування воно мало, а це насамперед як Галичина та Волинь, частина Полісся, Закерзонщини, навіть довгий період часу регіон Бессарабії, Київщини та інші. Тобто насамперед географічний детермінізм, якраз в межах Галицько-Волинського, Київського, Переяславського, Чернігівського князівств розвивалася та робила

становлення природнім чином староукраїнська мова, котра включно з тим, мала спільні культурні риси, котрі збереглися до прикладу в самоназвах діалектів того чи іншого регіону, до прикладу які стосувалися християнських свят. Саме з цих теренів поширювався та розселявся український етнос, котрий згодом з освоєнням степової зони охопив й Дике Поле. З моменту втрати суверенності у вигляді тих князівств, більшість українських земель, котрі населяли українці переходять до Великого Князівства Литовського Руського і Жемайтиського. Ця держава перейняла багато інтелектуального, релігійного та правого спадку в свою практику політичної життєдіяльності. Ба більше, офіційно певний період православ'я та руська (староукраїнська) мова були основними атрибутами та сприймалися як офіційні для цієї держави. Об'єднання 1569 року з Польським королівством та утворення так званої Речі Посполитої дещо змінила умови існування українського народу та її аристократії у наслідку її масового прийняття католицизму на вигідні матеріальні, правові умови, котрих повною мірою православне дворянство не мало і не змогло мати би через конфесійні протиріччя. Спроба об'єднання та переведення православних під протекторат Папи Римського у 1596 році, так звана Берестейська унія утвердила нову конфесію, котра поширювалася на більшість земель, котрі населяли українці та охоплювали кордони минулої уже Київської Русі, в цих умовах канонічні обряди та догматика УГКЦ зберігалася православна, проте підпорядкування потрапляла під Рим.

Наступні декади для українського етносу ставали справжнім випробуванням, оскільки часті війни на теренах котрі населяли українці включно з набігами, утисками як релігійними, так і культурними, політичними фактично ставили українство в умови повного зречення політичної волі та створення суспільної уяви, що влада – це загальний образ тиранії, деспотії, простіше кажучи, ворожо налаштована інституція. З цього моменту почалась інший наслідок для української ідентичності – прирівнювання її до рустикальної (від французької – сільський) виключно простий етнос, котрий не здатний та спроможний на самоорганізацію, ба-

більше, на створення та творення власної окремої політичної волі. Проте, велика кількість українського (руського) дворянства продовжувала діяльність на засадах відстоювання православної віри та самобутності народу сповна в рамках законів Речі Посполитої, до прикладу славнозвісний князь Острозький певний час навіть претендував і мав можливість отримати корону, тим самим стати першим українцем королем усієї Речі Посполитої, що правда, основна вимога до його коронування полягала у прийнятті католицької віри і повній підтримці конфесії, на що він дав відмову, залишившись вірним традиції та культурі, відповідно й фактично українській ідентичності, що було нічим іншим – як проявом українського націоналізму та готовності стати в ряд нонконформістів. На фоні цих процесів, відбувалися й інші, це насамперед селянські, а згодом козацькі повстання котрі вибухали в процесі утисків українського населення та охоплювали значні частини територій. Це призводило в успішних випадках, до поступок та ослаблення певних обмежень. Найбільш знаменитим та вагомим повстанням котре в історіографії найменують ніяк інакше, як – «Національно-визвольне змагання під проводом Богдана Хмельницького. В рік закінчення тридцятилітньої війни та в моменті встановлення Вестфальського мирного договору, розгорілася нова битва за право існування нової політичної сили на просторах східноєвропейських теренів. Фактичним результатом визвольного змагання стало отримання незалежності та утвердженню республіки з фактичною стратократичною формою урядування, що потім навіть послугувало у формуванні територіальних поділів на «полки». В Гетьманщині активно розвивалася церква, освоювалися нові та підтримувалися меценатством спорудження шкіл, розвивалася торгівля, налагоджувалися міжнародні зв'язки. Через свою неспроможність у повній мірі відстоювати незалежність від польських реваншистів, гетьману довелося формувати акти, які називаються «Переяславською радою». Цілковитої та одностайної оцінки даної події не існує до цих пір, оскільки різні історики описували її за різними версіями, проте важливий наслідок, а

він трагічний. Зокрема Микола Міхновський, виділяє такі вимоги у своїй праці та наголошує на їх правдивості:

- самобутність, незламність традицій існування суспільства в рамках світського та духовного світу, невтручання царя в життя республіки;
- обрання голови держави відбувається самостійно і належно до прав, вимог і потреб Гетьманщини, результати лише повідомляються для прийняття фактичного рішення;
- особиста законодавча та адміністративна влада належить виключно Гетьманату і ніяким чином не повинна порушуватися з боку царя;
- існування окремого незалежного від царату війська Гетьманату;
- неприпустимість присутності на державних посадах осіб неукраїнської національності (за виключенням певних регламентованих посад). [11; 149-150с.]

Поступова втрата самостійності та потрапляння під сильну залежність спочатку військову, економічну під царство, а згодом й фактична втрата незалежності політичної у питаннях власної внутрішньої так і зовнішньої політики. Таким чином розпочалася одна з сторінок трагічної долі української ідентичності та справжнім випробуванням для духу українського націоналізму, який формувався.

Українська націоналістична ідеологія в своїх доктринах опиралася насамперед на спадщину Київської Русі та часів Гетьманщини і Визвольних змагань 1648-1676 років. Ці політичні форми української державності відображали насамперед ту саму градацію та розвиток нації насамперед у політичному вимірі, формуючи фундамент для майбутніх державотворчих орієнтирів включно з його перевагами та недоліками впродовж усього часу. Насамперед перехід фактично від монархічного ладу до виборчої, такої собі, республіканської форми в котрій гетьман, хоч і мав важелі впливу з міру монарха, проте обмежувався радою старшин, тим самим фактично моделюючи польський приклад виборчої монархії, котра обмежувалася

«Liberum veto». За цим принципом кожен учасник «сейму» (польський аналог ради) міг виступити з протестом і накласти вето на той чи інший нормативний акт, тим самим, усі попередні рішення стосовно проблемного питання скасовувалися. Відповідно тут відображається і проглядається чітко перший вагомий аспект української ідентичності, котра вплинула на характер та риси українського націоналізму, а саме, волелюбство та своєрідний культ «волі». Це прагнення отримувало своїх натхненників та розвиток у політичних прагненнях багатьох поколінь українства, відповідно формуючи багатоманітних течій та напрямків українського націоналізму також. Наступником своєрідним у прагненні втілити мрію Богдана свободи й самостійності пробував Іван Мазепа, гетьман, що став світилом та чітким візіонером стосовно державного і насамперед національної самостійності. У своїх листуваннях неодноразово та чітко наголошував культурно-історичну відмінність від московитів, оформлюючи це в аргументовану діалектику. Його спроба політичного союзу з Швецією у Північній війні могла мати усі шанси на успіхи, якби не закореніла підкупність багатьох полкових голів, твердого тогочасного переконання, яке панувало на теренах українських, що спільність конфесійній приналежності вагоміше значення, аніж спроба оформити власну самобутність. Тому саме тут можна чітко і беззаперечно провести пряму паралель до громадянських принципів свободи та рівності у можливостях усіх прошарків суспільства, які відстоювали французи впродовж Великої французької революція, згодом фундація першої конституції в світі Пилипом Орликом у 1710, ще за довго до появи таких самих нормативних документів. Вона була укладена уже фактично в екзилії гетьмана Івана Мазепи у місті Бендери, де він і помер не витримавши гіркої долі будучи уже доволі в старшому віці. Перед скасуванням Гетьманщини та її повної ліквідації на правому березі Дніпра спалахнуло антипольське повстання, Коліївщина, котре так само вибухнуло з селянства та очолювалося старшиною і невеликими аристократами, повстання до певної міри навіть мало успіхи, були великі сподівання на відновлення

Гетьманщини на правому березі та укріплення її об'єднанням з лівим берегом. Керували цим повстанням Максим Залізняк, Іван Гонта та інші, вони стали національними героями, тим самим підкреслюючи виключну та цілковиту усвідомленість та політичну волю до влади української нації, тим самим створюючи прообрази славних героїв визволителів для прийдешніх поколінь. Надалі в історії українського гетьманства останній гетьман Кирило Розумовський всеосяжно намагався підтримувати та розвивати українську культуру, ще започатковану тенденцію на розбудову архітектурного українського бароко та його різновидів. Розвивав самостійність та виступав за економічну незалежність Гетьманщини, так само піклувався за освітні процеси. Його праця була вагомю та важливою, хоча б заради того аби зберегти українську самобутність його народу, хоча все-таки будучи в залежності від москви, він зрікся власної булави та останні роки життя провів у Батурині, котрий декількома декадами раніше був повністю спалений та понівечений московськими окупантами. Подальший розвиток нації та ідей українського протонаціоналізму можна розглядати через більш конкретних персоналій, оскільки вони вже розглядали та оцінювали проблемне питання українського націоналізму більш детальніше відповідно в рамках до сучасних критеріїв.

Щодо сукупності, ідеалів та уявлень українського націоналізму ідейними натхненниками, то таких було пре достатньо. Доля подарувала українській нації багато натхненників та борців, візіонерів, такими вважають насамперед уже згаданого вище Данила Галицького, котрий розбудовував державницькі інститути, укріплював та підтримував церкву, як окремий орган, що формував та підтримував морально-світоглядні переконання на той час, армію, муштрував та озброював її за зразком західних держав віддаючи перевагу важкій піхоті, кавалерії та передовим елементам особистого захисту воїнів ще у XIII столітті. Констянтин Острозький, Петро Конашевич Сагайдачний, як борці за збереження самобутності українського православ'я та української науки. Говорячи про 18 сторіччя, та 19 сторіччя це не тільки

виключно поети та час інтелектуальних звершень, це перевірка рішучості та пам'яті крові, зокрема, Устим Кармалюк, котрий керував повстаннями селянськими у 1813-1835 роках. Ці повстання не мали такого широкого та насамперед політичного результату, проте давали явне послання до московських окупаційних урядовців, що тут їм не раді абсолютно ніхто. Цікавим є ще той факт, що попри присутність українців у цих повстаннях під проводом Кармалюка, приймали участь й євреї з поляками, котрих теж обмежувала московський державний апарат. Фундатором та батьком української нації називають також видатного митця Тараса Шевченка. Він походив з кріпацької родини, проте отримавши волю вивчився на художника та писав вірші, котрі були переповнені трагізмом української долі та тугою за втраченою славою дідів, котрі боронили та виступали за свою державу. Апогеєм його творчості недремно вважають «Заповіт», як головний символ, образ і найголовніше заклик до боротьби за свою волю «... і вражою злою кров'ю, волю окропіте...» Попри це, приймав участь в Кирило-Мифодійвському братстві, своєрідній політичній організації названій на честь братів Кирила та Мефодія, що принесли писмо та православну віру на терени Київської Русі, котра заснували в 1844 році. Виступали за утворення федерації усіх слов'ян (панслов'янська ідеологема), тобто приймали чітку та політично обґрунтовану позицію, візіонери своєї епохи. Учасники братства відчували наслідки поширення ідей французької революції, які уже давніше принесли Наполеонівські війни. Основною та визначальною ідеєю була думка стосовно організації тої самої федерації слов'янських народів на демократичних засадах з рівними правами та можливостями для всіх народів, а столицею повинен був стати Київ, як насамперед відроджений центр Київської Русі, так і географічне розташування його та ще незначні фактори. Образ Шевченка – як духовного орієнтира для української ідентичності повною мірою став прообразом націоналістичних переконань і насамперед наділив їх високими етико-моральними ідеалами, які перелилися та стали домінантними, а це та сама готовність та жертвовність заради майбутнього

України та саме найголовніше, живий страх знову впасти всенародний «сон», забути власне коріння та загубити своє місце під сонцем.

Михайла Драгоманова вдало й красномовно описує включно з його діяльністю науковий діяч та натхненний філософ фундатор праці «Християнський націоналізм» – Костянтин Чехович. Оцінюючи праці та ідеологічні переконання Михайла Драгоманова, Костянтин Чехович ще у 1936 році характеризує їх як «небезпечну отруту», котра була просякнута русофільством, анархо-соціалізмом та іншими тенденційними мотивами. Відтак, його особистий учень, загальновідомий Іван Франко, у своїх статтях, зокрема «Суспільно-політичні погляди М. Драгоманова» датованим 1906 роком, окреслював саме так позиції Драгоманова, ба-більше, саме він розкриває особливий характер русофільських, ніби «наднаціональних» переконань Михайла заради соціальних перетворень і узагалі з втратою не так давно сформованих понять націй, актуальності заради стрімких перемін суспільного буття. Іван Франко наголошує на його свідомому виборі на користь «російського етносу», хоч сам Драгоманов за своїм походженням є українцем. [26]

Попри неоднозначний вплив Драгоманова на Івана Франка, останній втримувався на засадах української самобутності та незалежності, ба-більше, першою організованою політичною партією українців утвердив саме він, її назва була «Українська радикальна партія», так як вона засновувалася на західних теренах, де політична діяльність була все-таки доступна, проте негласно обмежена для українців, назва партії первинно була «Русько-українська». Насамперед через етнізм, котрий аж до 19 сторіччя, а подекуди і до нині зберігається для самоідентифікації українців. Ця партія, разом з уявленнями Івана Франка, на початку своєї діяльності виступала орієнтованою на лівий націоналізм, народництво (соціалісти-марксиста), проте усе рівно відстоювали демократичні принципи організації суспільства і державного устрою. Це відбувалося на теренах заходу України, котра на той

момент перебувала під австрійським впливом, відповідно там теоретичні та політичні умови відрізнялися від ситуації у Наддніпрянщині.

Микола Міхновський політичний та культурний діяч 19 та 20 сторіччя. Праці та переконання ідеолога випереджали час, щонайменше у методі веденні політичної радикальної боротьби за українську самостійність. Його праця «Самостійна Україна» описується та аргументується природна необхідність втілити державність окремо від московської чи будь якої іншої. Оформлював й візіонерську позицію стосовно українського націоналізму виступаючи де-факто, його фундатором. Його сучасники та політичні партнери не сприймали дуже часто серйозно вважаючи за фантаста та просто радикала популіста, котрий був нетактовний і наглий у відношенні політичних опонентів та скептиків української самобутньої держави. У своїй праці «Націоналізм – всесвітня сила», наголошує на проблематиці з якою стикається український націоналізм в цілому та на шляху його поширення серед всенародних мас. Наголошує на його характері творення політичної свободи, як нероздільного атрибуту та насамперед – можливості для націй творити виключний, власний простір політичної волі, який буде відображатися у характері та культурі національної формації. Виголошує прикрість стосовно духовного занепаду української інтелігенції та в цілому культури, народу, які були в цілковитій залежності не усвідомлюючи самостійно цього факту, від московських теорій та візій. [10; 159-160с.]

Немало важливою персоналією, котра також є дотичною до політико-державних процесів формування України є Михайло Грушевський, котрий, як історик обґрунтовував його самобутність, відмінність від того самого поширеного міфу на той час, приналежності до «російської спільності». Аргументував та фактично приступив до формування української самостійності, єдине, що методи його були дуже ліберальними, соціально спрямовані аби забезпечити населення України її потребами та правами.

В'ячеслав Липинський – ідеолог українського консерватизму, сам походив з польського роду з «східних кресів», тобто поляків, що довгу історію свого життя співіснували з українським населенням, зокрема на Волині, звідки й сам походив. «Поляки східних кресів» багато в чому переймали культурні та національні особливості українців, існував особистий своєрідний діалект, що був сумішшю польської та української мов. Проживаючи в такому оточенні та переживаючи історію українського народу прийняв особисте рішення щодо приналежності до конкретно української нації. На ряді з Сціборським створював власні ідеологеми, зокрема: «клясократію» та теорію «територіального націоналізму» як різновид громадянського націоналізму. Наголошував на особливій та рішучій місії саме консервативного руху, який виступав за утвердження в Україні монархічного (гетьманського) ладу, проте на противагу Павлу Скоропадському, Липинський не був абсолютистом та виступав за британську форму монархії, тобто парламентську монархію з конституцією, котру затверджує король, проте регулює та творить парламент. У своїй ідейній праці «Листи до братів хліборобів» формує візіонерську позицію щодо культурних, етичних, моральних засад існування українського суспільства та його національної місії, ідеї у цьому світі. Немало важливим аспектом виділяв й віру, оскільки саме вона, на його думку формувала культуру народу та була її предтечею та каталізатором. Аргументом на користь цього переконання було особисто рішення В'ячеслава Казимировича прийняти православну віру та вступити до «гуртка», а точніше православного братства, коли ще проходив навчання, оскільки українці, до яких саме відносив Липинський були виключно у цьому товаристві.

Дмитро Донцов, ще один з теоретиків та ідеологів українського націоналізму, на рівні з Липинським та Сціборським розвивав власну доктрину, котра найменувалася «Інтегральний націоналізм», яку описував у праці «Націоналізм». У цій праці викладаються переконання Донцова

стосовно практичних та світоглядних парадигм, котрі повинні сповідувати українці. Ба-більше, на противагу Липинському з його концепцією «територіального націоналізму», наголошує на етнічному (кровному) націоналізмі з його відповідними формами. Повертаючись до праці, в його парадигмі націоналізм та відчуття всеосяжної приналежності до спільної справи повинно було проникати у всі сфери суспільного людського життя заради стрімкої та всеосяжної мобілізації сил проти вороже налаштованих суб'єктів політикуму, котрі не розглядали або навпаки, усіяко протистояли державотворчим процесам України. Проте, разом з тим, його ідеали стосовно провідних «еліт», що мають «пробуджувати» та вести народ до спільної мети перегукується з меритократичними уявленнями Липинського і його «клясократією». В Дмитра Донцова широко проглядаються волонтариські прояви, що в своїх філософських принципах полягають у підвищенні оцінки стосовно поняття та визначенні сутності «волі». «Воля» виступає як першоджерело та джерелом дійсності, є противагою до розуму. Проте повертаючись до праць і напрацювань Дмитра Донцова з його еміграцією, у нього відбувся невеликий перемінний етап в якому він змінив вектор його візіонерських напрацювань в сторону традиціоналізму, оскільки традиція була завжди з народом, відповідно у ній він побачив більш потужний мобілізуючий та фундаментальний зміст, який прямо впливає з культури народу.

Юрій Липа – український політичний, громадський діяч, творець «Чорноморської доктрини», геополітичної картини буденності 20 століття для тодішній українців. Аргументував та роз'яснював важливість чорноморського басейну для української державності, в цілому та загальному відстоював позицію націоналістичного характеру, як найбільш рушійну силу, котра змогла б і завдала поразки окупаційним силам, щоб на її фоні повстала українська державність. Такою ж геополітичною доктриною займався Михайло Колодзінський, полковник, засновник Карпатської Січі та її

очільник. Відстоював та поширював тезу про колонізаційний характер української нації та її необхідність рухатися на схід, на тоді ще, не освоєнні кавказькі степи, котрі могли б стати вдалою освоєною землею для українського народу.

Микола Сціборський, походив з дворянської родини, учасник визвольних змагань, полковник армії УНР та член УВО, ОУН, теоретик та творець ідеологічної доктрини, яка найшла прихильність та відтворення у наш час в сучасному націоналістичному «Азовському» русі. «Націократія», своєрідна форма правління, в якому основним і знову ж таки, як притаманно націоналізму, принцип панування нації над власною державою, багато в чому перегукувалася. В цілому ця збірка описувала усі тогочасні політичні ідеологеми та піддавалися певному аналізу від автора. Власне, Сціборський також прописував українську конституцію, котра теж багато в чому перегукувалася з його працею. Фактично виступала проектом і на старий лад називалася «конституанта». Характеризуючи в цілому стратократичну догматику в українському націоналізмі можна сказати чітко, що її неможливо було б оминати, оскільки час та реальність диктує власні корективи, котрі якраз розкрилися в період національно-визвольних змагань і продовжують диктуватися та залишатися актуальними й до наших часів.

Особливого та цілковитого розквіту українська націоналістична ідея отримала в процесі формування спершу УВО (Української військової організації), котра згодом переросла в ОУН (Організацію Українських Націоналістів) та її військове крило Українську повстанську армію (УПА). УПА сформувалася в 1942 році, хоча бійці УВО ще діяли задовго до її офіційного утворення. УПА активно чинила опір усім окупаційним режимам, мала успішно сформовані декілька повстанських республіки, котрі при достатній підготовці та ресурсній базі, могли перерости у загальний національний виступ, щонайменше такою була доктрина УПА. Вагомість та ідейно-моральні орієнтири УПА стали виключними та фундаментальними,

вони прості, чіткі, та саме найголовніше, окреслюють виразно національні прагнення політичний характер та волю української нації включно з її територіальними претензіями. «Зродились ми великої години... Від Сяну аж по Кавказ». Наголошуючи на цьому, УПА відстоювали ідею іредентизму та своєрідної реконквісти усіх українських земель на яких проживали українці, тим самим формуючи за доктриною УПА – Українську Соборну Самостійну Державу. Військова діяльність УПА тривала до 1954 року, поодинокі випадки сутичок з силами КГБ тривали аж до 60-тих років, а поодинокі боївки тримали стрій аж до самого проголошення незалежності України

Згодом політичний рух націоналізму отримав новий етап розвитку в якому послуговувався здебільшого націонал-демократичного характеру ведення політичної боротьби тим самим засновуючи дисидентський рух, котрий розвивав та надав українській нації культурного та морального розвитку, орієнтувався цей рух здебільшого на західні погляди та ідеали свободи, котрі були загальнонаціональними для українського народу та відгукувалися у серцях людей.

Особливим етапом і найбільшим націонал-комуністом з лівого крила націоналістичного толку, якщо його так можна назвати, хоча саме Петро Шелест не вважав себе таким, ба-більше, дратувався, сприймав як особисту образу за закиди в сторону націоналізму, проте, його поява у політичному просторі відбулася на фоні повоєнного короткострокового етапу українізації. Його вірність комуністичним ідеалам була твердою, проте цікавим є фактом, що дослідники біографії Петра Шелеста наголошують на тому, що поява книжки Івана Дзюби інспірувалася (умовно кажучи навіював або направляв) саме Петро Шелест.

Активно відстоював українську мову в школі та в журналістських виданнях. Мав декілька вагомих праць, одна з них, видана у 1970 році «Україно наша Радянська», описує історію українського народу, його

економічне становище та розвиток, звертає увагу на його самотність та незалежність прагнення до волі, звісно через призму комуністичного прагнення до рівності й братерства, проте й не забув згадати, що усі вище згадані фактори навіть переважали тогочасну москoviщну. Така політична позиція не задовольняла тогочасне керівництво, того згодом його було знято з посади, «Україно нашо Радянська» попала під шквальну критику «за ідеологічні помилки» та «націоналістичний характер». Отримав заборону жити на території України, зрештою й помер у москві у 1996 році. [21]

Отже, який ми можемо зробити висновок з даного підпункту. Насамперед, що українська ідентичність у своєму розвитку нічим не поступалася народам західної «прогресивної» Європи, ба-більше, в умовах розвитку ідентичності українців форма українського націоналізму отримала виключний і безкомпромісний характер, і насамперед позицію, стосовно української державності та самотності нації. Політичний плюралізм, що панував серед української інтелігенції, це медаль з двома сторонами, з одного боку, це показує дійсний принцип та основну засаду усієї української нації – культ «волі». Відповідно кожен вбачав її оформлення через особливий шлях, але тут й криється головний мінус. Ще з часів згаданої вище Гетьманщини, де часті внутрішні суперечки і відсутність державницького досвіду в якому подекуди інтереси внутрішні тим паче особистісні повинні відштовхуватися. Українська націоналістична ідеологема отримала стрімкий та ідеологічний розвиток саме завдяки таким персоналіям, як М. Міхновський, Ю. Липа, Д. Донцов, В. Липинський, П. Скоропадський, Д. Скоропадський, К. Чехович, Є. Коновалець, М. Колодзінський, М. Сціборський, С. Ленкавський, А. Мельник, С. Бандера, Я. Стецько та багато інших діячів визвольних змагань. Проте умовна ця група перелічених осіб, тим чи іншим способом формувала національну візію та характер націоналістичного руху. Хоча існує й ліве крило, щонайменше за знаменитою особою Нестора Івановича Махна, котрий був свого роду синдикалістом (анархо-комуністом) і особливих

національних ознак не проявляв, ба-більше, воював проти національної форми утвердження української нації, він мав багато спільних рис з отаманщиною та в загальній формі проявляє національну рису української спадщини ідентичного прошарку суспільства – нереєстрового низовго козацтва. Становлення основне українського націоналізму припало в час Другої світової війни та остаточно визначило його цілі та форми, течії, більшість з них занепали та залишилися ті, котрі мали живу силу та потенціал. Незмінним фактором стане боротьба уже не за етнічне визнання, а виключно політичну самостійність Києва від центрів впливу і можливо у майбутньому генезі націоналізму – відродження та розбудова власних теорій геополітичної цілі та мети української державності.

Тому ми бачимо чіткі паралелі проблемних питань, що виникали в українському суспільстві та їхні відповідні політичні реакції, що виливалися у певні націоналістичні візії.

РОЗДІЛ 2

2.1 Основні напрями та течії націоналістичної візії в незалежній Україні.

Розглядаючи та перегортуючи сторінки історії, вступаючи в епоху самостійної України 1991 року, варто розглянути бодай трішки предтечу відновлення та посилення національно-визвольних прагнень спершу серед інтелігенції, а згодом, під плином часом, оформлення у всенародну волю.

Як і будь-яка ідеологема, в ній присутні течії та рухи, котрі розвивалися в різний часовий період реагуючи відповідно на політичну, соціальну та культурну дійсність. Формували та створювали політичні утворення, як відповідні резонерські групи, котрі протиставляли чи навпаки підтримували політичну реальність їхнього сьогодення. Відповідно націоналізм не оминув такої долі та розгортався у найбільш ширших колах суспільства під різними гаслами та під впливом резонерських груп оформились в політичні рухи, партії, організації. І варто розпочинати говорити про українську самостійницьку історію розвитку ідеологем розпочинаючи з персоналій та рухів, котрі стали предтечею цього етапу, такою предтечею можна вважати дисидентський рух з уже середини 70-тих років ХХ століття.

Такими провідними постатями цього періоду були діячі культури, котрі переростали у політичних, оскільки як мистецькі представники, вони відчували необхідність та біль стосовно української самобутності. Так В. Симоненко, І. Дзюба, В. Чорновіл, В. Стус, та інші формувалися у культурні, а згодом й політичні об'єднання та спілки, котрі своєю ціллю ставили боротьбу за права людини й українців у цілому. Вони отримали відвертий правовий характер, за рахунок цього, вони мали зв'язки та підтримку із західної Європи та Америки. Політичні спілки організовували Левко

Лук'яненко, Іван Кандиба та інші. Говорячи про характер політичних течій цих ідеологій та які групи вони об'єднували, то це був широкий спектр орієнтацій. Цілком такими могли бути й прихильники «соціалізму з людським обличчям», націонал-комуністи до «чистих» демократів, лібералів і зрештою націоналістів різних течій від поміркованих до більш радикальних, проте переважно серед українського національної інтелігенції, незалежно від приналежності до течії, але за основу усі вважали здобуття державної незалежності основною метою. Аналітична філософія сформувала підґрунтя руху включаючи у себе тенденції інтелектуального толку, зокрема як екзистенціалізм та інші. Попри початок етапу «перебудови» в СРСР, існував різкий та важкий наслідок тривалої русифікації, а відтак для багатьох представників демократів, а особливо націонал-демократів важливим аспектом став наголошування акценту на нації, як суб'єкті, котрий відіграє важливу роль у формуванні державності, а відтак, самобутності культурної. Тому розвиваються громадянські рухи, люди під загальним закликem інтелігенції, особливо серед студентства, долучаються до цих резонерських груп формуючи тим самим прообраз – опозиційних сил, якими вони й були, проте до певного часу, не мали офіційного визнання, а тим паче нормативного та правового оформлення.

Революція на граніті – це основний та визначний фактор прояву самостійно організованих резонерських груп українського народу, переважно зі студентства, що активно включалося в політичну боротьбу заради прояву власної та відповідно національної волі.

Спадщина пострадянської політичної системи розгорнулася у вигляді насамперед такої політичної партії та громадянської організації – Народний рух України (скорочено РУХ). Організатори та учасники цієї партії були переважно представники дисидентського руху в Україні або молоде студентство, котре після початку реформ політико-економічних процесів під назвою «перебудова» отримало свіжий ковток знань та до того моменту

заборонених, обмежених інформаційних ресурсів. Представники цього політичного руху відстоювали багато в чому ліберальні, демократичні цінності (були прихильниками або тяготили до християнської демократії, націонал-демокартії, республіканізму, ліберального націоналізму, подекуди соціал-демократичних течій), високо цінували природні права людини на самовизначення. Відповідно їхня візія стосовно національного питання хоч і була чіткою, проте, не зазнавала радикальних форм, а відтак керувалася виключно, якщо так можна висловитися, мирними етико-моральними принципами, котрі були загальноприйняті в суспільстві та політичному просторі. Розквіт та активна фаза функціонування РУХУ припав на період «перебудови» і орієнтовано до нульових ХХІ століття, оскільки після смерті ідейного та символічного лідера партії, як основного борця в пантеоні боротьби за незалежність та демократичні перетворення України. Стосовно смерті ж В'ячеслава Чорновола до цих пір йдуть розслідування, останні датуються аж 2017 роком і певної відповіді правоохороні органи не можуть надати до цих пір. [18] Скоріш за все це було політично вмотивованим замовленням на вбивство, оскільки його невгамовність та тверда політична позиція розкривала шлях до нарощування популярності, ба-більше, готовність його до наступних президентських виборів є виключним і поза сумнівним, оскільки робота політичних інституцій далеко не влаштувала українське суспільство, особливо корумповане та незацікавлене у реформах номенклатура та «червоні піджаки» орієнтувалися на свої егоцентричні інтереси, а не на загальнонаціональні.

Найбільш однією з відомих націоналістичних течій була за всіма внутрішніми та повнішими особливостями – наслідниця ОУН, організація УНА-УНСО, котра ще за часів СРСР розпочала свою діяльність. Фактично у 90-тих роках 20 століття, уже формувалися радикально налаштовані групи населення, котрі розуміли, що конфронтації з боку росії не уникнути, тому цілком логічно та з певним застереженням, насамперед для самих себе,

готувалися до можливої війни. Проте з історії відомо, що в Україні на щастя на той момент не довелося одразу відстоювати незалежність із зброєю в руках як це було в Молдові, частково в Литві, Грузії, війна за Нагірний-Карабах, Чеченські війни та інші дрібні конфлікти, зокрема державний переворот в росії 1993 року. Україна на той момент отримала лише деякі сутички і як буває, в новоствореній державі розпочинаються процеси, котрі важко врегулювати державним апаратом, котрий начисто складався і продовжував до певного періоду часу складатися з фактично уже неіснуючих номенклатури та «червоних піджаків».

УНА-УНСО, на момент утвердження української державності активно проводило й зовнішню політичну діяльність, так до прикладу відправляючи своїх добровольців у різні територіальні конфлікти, зокрема у Придністров'я виступаючи узагалі як третя сторона, намагаючись не допустити гуманітарної катастрофи, а з іншого сповідуючи догматику іредентизму, цілком відкрито наголошували на етнічній приналежності Придністров'я до України, наводячи велику кількість аргументів з історичного дискурсу і т.д. УНА-УНСО також приймала участь в Чеченських війнах на стороні повсталого народу, один із знаменитих добровольців Сашко Білий, на честь якого навіть назвали вулицю в Джохарі (Грозному). Що саме цікаво саме участь бійців УНА-УНСО у цих війнах характеризувалася спробою зберегти та запобігти поширенню та розповсюдженню російського імперіалізму як такого, що формує новий життєвий простір вдаючись до старих методів його фундації. Одним з останніх активних добровольчих «поїздок» стала 7-денна війна в Грузії, котра була прямо розпочата російськими інтервентами під приводом підтримки власних маріонеткових політичних утворень. Цікавим також є той момент, що й Україна на той момент засудила та виступила проти даної війни. Одним з останнім і масштабним актом боротьби УНА-УНСО стала «Революція Гідності» в котрій понесла втрати, а також з початком російсько-української війни долучилася до об'єднаного на той

момент руху «Правий Сектор», що долучав до себе більшість дрібних та небагато чисельних націоналістичних організацій та просто прихильників даної ідеологеми.

На самому початку існування України, як незалежної та самостійної держави, почався вибух та розвиток різних правих (націоналістичних) рухів. Утворилися СНПУ – Соціал-національна партія України, вона опиралася на праці якраз ідеолога ХХ століття – Миколи Сціборського керуючись доктриною за якою він окреслював свою власну парадигму панування нації в країні – націократію. Принципи, якими керувалися представники СНПУ оформлювалися приблизно таким чином – втілювати соціальну та національну справедливість, включно з поєднанням прагнень і необхідності народу з державою. [11] СНПУ мало свої бойові загони, оскільки багато в чому вважали нерішучість діючі політичної влади проявом слабкості. Зокрема конфесійне питання турбувало Україну на початку її незалежності дуже сильно, до такої міри, що бійці УНА-УНСО чи СНПУ долучалися до сутичок. СНПУ, як організація, що була заснована у 1991 році, включила до своїх лав найрізноманітніші течії українських націоналістів, це націонал-демократи, націонал-консерватори та багато інших. Це послужило їй тяжким переломним моментом, оскільки згодом через ідеологічні розбіжності СНПУ було перетворене у Всеукраїнське Об'єднання Свобода, а так звана «вулична частина» партії СНПУ утворила власну політичну організацію, котра називалася «Патріот України» (далі П.У. або скорочено «Патріот»). П.У. займалося ідеологічним, фізичним вихованням своїх учасників, оскільки вбачаючи в державотворчих процесах повну стагнацію та бездіяльність влади бодай в якомусь напрямку, вони ставили за ціль національну революцію, до котрої й готувалися. За це «Патріот» часто опинявся в центрі скандалів, велику кількість лідерів було посаджено за ґрати аби позбутися занадто активної та «рішучої» опозиційної сили.

Конгрес Українських Націоналістів (КУН), мав більше поширення на заході України та втілював куди більше політичної діяльності на інституційних рівнях, проте масової та широкої підтримки не отримав.

В інтелектуальних колах мало місце поширеності куди більш різноманітніших течій націоналістичного толку, починаючи від звичного християнського-націоналізму, завершуючи націонал-анархізмом, форм корпоративного націоналізму більш лівого толку, хоч з цінностями, моральними принципами класичного націоналістичного руху та інших ідеологем витончених та вузько направлених філософських доктрин.

Уже після 2014 року відбувся національний вибух, реакція на події та ризику втрати державності ще тоді, утвердили те реформували організації старого типу та заставили їх долучатися до чогось масштабнішого. Зокрема «Патріот» переріс та збільшив свою чисельність, спершу утворивши добровольче формування «АЗОВ», а згодом й цілковитий суспільний свого роду феномен під назвою «Азовський рух», котрий включав не тільки військову групу, але і цивільно-політичний дискурс, зокрема спершу він й отримав таку назву як «Цивільний корпус», змінивши його згодом на «Національний корпус» скорочено «НК». НК згодом оформився і у політичну партію, котра виступала на місцевих та парламентських виборах як самостійна політична сила не сильно вступаючи в коаліційні згоди, як наприклад більшість старих націоналістичних об'єднань ставали за одну певну політичну партію.

Варто також відзначити, що впродовж усієї української незалежності від 1991 року, багато різноманітних організацій та партій вдавалися до риторики навколо української ідентичності з відповідними лозунгами та закликами, щиро у популістських формах висловлювали свої відданість, щире українську приналежність та найголовніше любов до України. Проте як правило такі партії виступали всього лиш одноразовими проектами на одні

чи декілька виборчих компаній, що вказує на погану та не доцільну політичну діяльність, метою якої були переслідування егоцентричних цілей голів та членів тої чи іншої партії, відповідно це призводило до розпаду та втрати легітимності (тобто довіри), до політичного життя і партій в цілому, в котрих не існувало повноцінних та реалізованих політичних доктрин, а якщо такі й були, то обмежувалися подібним контекстом до (за все хороше проти всього поганого). Ще однією причиною такого явище є той факт, що у пострадянському просторі був відсутній потужний громадянський рух різного типу резонерів, котрі могли б реагувати та давати зворотній зв'язок своєї незгоди або ж аргументованої дискусії стосовно некомпетентності тих чи інших політичних сил, тим самим заставляючи останніх щонайменше реагувати на зауваження, а як максимум вдаватися до відповідних політичних змін.

Отже, говорячи про націоналістичні течії уже за доби незалежної України, можемо зрозуміти те, що течії отримали конкретні та виняткові характери розвитку та становлення, насамперед через умови в яких вони перебували. В загальному в Україні набули більшого поширення серед націоналістичних течій рухи або ідеї саме націонал-демократичного характеру, ліберального спрямування в певних тенденціях останніх часів, яскраво виразного націонал-популістського толку, котрий залишається серед усіх найбільш політично та громадянським активним, зумовлює його популяризацію серед населення через свої чіткі межі та політичні програми, включно серед інтелектуалів поширеність саме у націоналістичних колах нове своєрідна генерація візіонерів таких як: Едуард Юрченко (націонал-традиціоналіст), Микола Кравченко на псевдо «Крук», загинув на початку війни на Київщині, популяризував та поширював ідеї націократії Миколи Сціборського у нових визначеннях відповідно до реалії сьогодення, відстоював принципи побудови геополітичного об'єднання «Міжмор'я». Дмитро Корчинський, епатажний, проте не менш важливий чоловік у

становленні саме культури, філософських рамок націоналістичної візії, він саме своїми працями та політичною, журналістською діяльністю, а особливо через свою любов до сцени, як сценарист та постановник виставав, створює моральні риторичні запитання аби створити відповідну реакцію та підштовхнути людей на думки спрямовані більше в націоналістичному руслі.

2.2 Український та польський націоналізм: порівняльна характеристика.

Український та польський націоналізм мають свої відмінності та спільні риси, котрі полягають насамперед у певній взаємній схожій площині існування доктрини націоналізму, проте заради кращого розуміння схожості варто розглянути насамперед, відмінні риси цих двох націоналізмів.

Одна з ключових різниць між ними полягає в історичному контексті розвитку та становлення націй. Український націоналізм виник в умовах відсутності довготривалої державності та відповідно з усіма звідси випливаючи ми факторами, включно з асоціативними рядами стосовно самого явища, як «країна» в усвідомленні її як вороже налаштовану структурну одиницю, яка виключно здатна обмежувати та притіняти народ. Боротьба саме цього націоналізму розгорталася на цьому досвіді та факторі відсутності державотворчого досвіду, практики, а також в умовах, коли один народ могли розділяти різні імперії. Тому національна самобутність та визнання української мови та культури, вірування були ключовими факторами у становленні українського націоналізму. Польський націоналізм розвивався у контексті своєрідного переконання в те, що Польща має призначення посеред дикої східної Європи об'єднати у спільній вірі католицькій народи та створенні потужної держави. Існував цілий міф, який називається «у польській історіографії з часів ХІХ ст. склалася так звана концепція «Ягеллонської співдружності народів» у межах Речі Посполитої під егідою польської політичної культури, що мала громадянський характер і була представлена у моделі шляхетської республіки. [22] Ця ідея розвивалися на фоні історичної пам'яті про великі кордони польської корони, яка фактично створювала умови в яких Польща була «від моря до моря», концепція котру уже в ХХ столітті цілий образ боротьби за польську

незалежність від трьох імперій, Юзеф Пілсудський, організував в своєрідну ідею «Прометеїзм» та ідею формування чи то конфедерації, чи то федеративного ладу другу Річ Посполиту, яка у геополітичній площині мала назву «Міжмор'я». Повертаючись до історії та умов формування польського націоналізму, не оминув його і період бездержавності та відсутності важелів для здійснення власної політичної волі. Саме тоді боротьби за незалежність отримала новий характер для поляків, проте він мав особливу форму, яка жевріла у народній та аристократичній пам'яті про шляхетну та величну державу, котру поза будь які умови варто втілити у життя. В історії Польщі було декілька трагічних моментів, коли державність Речі Посполитої висіла на волоску, проте остаточний крах відбувся з посиленням держав сусідів, які фактично позбавили незалежності Польщу під час розділу її між Росією, Австрією та Пруссією в XVIII столітті.

Розглядаючи насамперед умови в яких відбувався даний «розтин» «живого суспільного об'єднання», варто зазначити, що Річ Посполита під кінець свого існування перебувала в тяжкій політичній стагнації. Шляхетська демократія, котра регулювала роботу сейму та навіть обрання короля, була застарілою та малоефективною формою управління. Законодавча база страждала від магнатів, котрі одним голосом могли перекреслювати цілі напрацювання стосовно реформ. Заможних магнатів та в цілому аристократія Польщі не була зацікавлена в ефективних реформах, що проходили уже у Франції та Англії до того часу. Відповідно у держави був малий мобілізаційний потенціал, попри загальнонаціональну польську свідомість та здатність до самовизначення своїх прагнень. В оточенні авторитарних держав, це було питання часу аби опинитися у залежності від їхніх геополітичних прагнень та планів стосовно Речі Посполитої. Таким чином відбулося три поділи Речі Посполитої в процесі яких з боку польської влади були спроби реорганізації та введення реформ заради збереження держави, проте це було вже занадто пізно.

Стосовно формування польської ідентичності, вона на подобу української формувалася за основним принципом – конфесійною приналежністю. Навіть створився сталий вираз в польській мові, який буквально звучить так: «поляк-католик». Тобто сам факт приналежності до римо-католицької церкви уже могло означати приналежність до Польщі та її національності. Причина була проста, вона виникала не тільки з релігійних догматів, а й політичних умов, у яких існувала Річ Посполита. Її здебільшого оточували іновірці, котрі вели вічні війни з нею, це і Московщина, Швеція, Пруссія, Османська імперія. Усі вони мали різні віросповідання, особливо після тридцятилітньої війни у якій Польща підтримувала католицьку коаліцію явно нажила в оточенні новостворених протестантських конфесій, м'яко кажучи, неприязнь. [1] Згодом визначення «поляк-католик», отримало ще більше підсилення, оскільки після розділу Речі Посполитої, на її теренах розгорнулися компанії котрі спрямовувалися на інтеграцію поляків культурно та релігійно. Наприклад в планах москви було повністю перевести поляків на кирилицю, утвердити православну віру та включити до «єдиного слов'янського народу», проте свідомо польська інтелігенція і колишні магнати рідко на таке йшли, тим самим демонструючи свою високу національну свідомість. І саме у цей момент стався переломним у доктрині «поляк-католик», оскільки тепер перебуваючи в поневоленні, польська інтелігенція у своєму визначенні, до того тяжіла до шовіністичних переконань, то відтепер остаточно понурилось у нього.

Особливо різко та негативно поляки ставилися до окупаційних режимів Пруссії, а згодом Німеччини та московщини, оскільки саме вони були конфесійними противниками та за своєю суттю основними арбітрами у поневоленні польських шляхтичів та народу в цілому. Згодом це виливалося у декілька повстань ХІХ сторіччя з гаслами «За нашу і вашу свободу», тим самим намагаючись підбити народи, що населяли раніше Річ Посполиту до збройного опору, проте це не мало великого результату і польська

незалежність відродилася лише в момент фактичного завершення Першої Світової війни, а саме у 1918 році. Насичений війнами період ХХ століття загострює кути та формує жорстку принциповість у цілих народів та створює догми і переконання, котрі стають на рівень майже не духовних, світоглядно-філософських переконань, тим самим актуальними на цілі століття вперед, оскільки організація політичного і суспільного життя отримало величезні зміни. Зокрема у Польщі не розвинувся та не був таким потужним соціалістичні, комуністичні рухи, ба-більше вони перебували під забороною, оскільки цьому передувала війна з більшовиками в якій Польща отримала перемогу завдячуючи й українським підрозділам армії УНР отамана Симона Петлюри. Проте Ризький мирний договір 1921 року поклав край спільним намаганням українсько-польських сил утвердити та розвинути доктрину того самого «прометеїзму». Очолював та розвивав цю ідею ніхто інший як, Юзеф Пілсудський, дана течія активно розвивалася до повної анексії та розподілу Польщі у 1939 році силами Третього Рейху та СРСР.

Події середини ХХ століття для польської історії є доволі трагічними, оскільки німецька окупація разом з радянською знову знищують польську інтелігенцію включно з її потенціалом державотворення заради власної нації, так ще епізод, котрий отримав назву як «Волинська різня» або «Волинська трагедія» за результатом довготривалої дискусії науковців та дослідників зі сторони Польщі та України завершився провалом саме для останньої. Коли 22 липня 2016 року, польським сеймом було оголошено про встановлення дати скорботи та пам'яті жертв геноциду поляків, котрий був вчинений ОУН-УПА. [15]

Можемо тоді виділити в такій формі спільні риси та окремо розглянути відмінні, а саме:

- культурно-світоглядна орієнтованість на власну націю та прагнення утвердження її політичної волі

- русофобські настрої, котрі домінують серед польського націоналізму на рівні з українським

- орієнтованість на релігію, тісна взаємодія духовного світу з ідеологічними організаціями

- підпільна партизанська війна за свою незалежність, на рівні з українським повстанськими рухами, він реалізовував найбільш радикальні спроби відродження власної волі, багато в чому, до речі, користуючись досвідом українських підпільних організацій

- стратократичний характер присутній у обох націоналізмах, військовий досвід у боротьбі за незалежність доклав своїх поправок у теоретичні напрацювання ідеологів та формував серед прихильників дух мілітаризму

Відмінності ж будуть виступати таким чином:

- домінуючий кровний націоналізм польського зразка, українська ж доктрина попри будь-які намагання буде стикатися з тим, що куди більш охочіше приймає в свої ряди іноземних представників

- державотворчий досвід, котрий формує образ та згаданий міф, про ціль існування польської нації, яка свого часу сповідувала цілу ідеологічну доктрину «прометеїзму», що мали нести світло свободи під крилом польського білого орла поневоленим народам Східної Європи (зокрема білорусам та українцям)

- шовіністичний толк, котрий створює умови за яких польська інтелігенція та політичні діячі попри явні несправедливі та подекуди пропагандистські вислови, будуть залишатися на своїх позиціях

- політичний плюралізм націоналістичного толку не такий розвинутий, як в українському суспільстві, що вказує на виключну роль польського націоналізму, як оборонця національної ідентичності та її спадщини

Отже, можна припустити, що хоча український та польський націоналізм мають спільні риси через приналежність до однієї політичної

ідеологеми, проте історія, їх розвиток відрізняється докорінно, оскільки кожна окрема нація має свої етапи становлення та розвитку, а відтак характер і риси націоналізму будуть відображати культурну особливість тої чи іншої нації. Через свою географічну близькість та спільні етапи історії український націоналізм вбирав у себе певні риси польського так само і польський оглядався на методику та досвід українського націоналізму в боротьбі за свою державність. Польському націоналізму притаманна більш різка критичність та непоступливість, згадана вище, концепція «поляка-католика», наглядно демонструє цей характер. Говорячи про світоглядні, ніби призначення цих націоналізмів, то польський має ось цю характерну рису формування особливого порядку та єдності на просторах Східної Європи та ставати таким собі бастіоном на фоні імперської москви та кволої Західної Європи. Український ж націоналізм такого визначного та щодо домінуючого геополітичного прагнення, не має великих амбіцій чи щонайменше не веде пропаганди довкола цього питання. Хоча присутня велика кількість теоретичних напрацювань, котрі здатні були б оформити візіонерську позицію стосовно майбутнього України і можливо поєднати його спільно з польським національним питанням для розбудови нової «спільності народів».

РОЗДІЛ 3

3.1 Трансформація парадигми українського націоналізму в умовах російсько-української війни

З початком російсько-української війни, варто виділити часові межі та наголосити на тому, що дана подія не розпочалася 24 лютого 2022 році, ба більше, не умовних лютому-березні 2014 року. Ні, ця війна сягає собою давно минувшину, котра як вихор з різною силою вітру зносила та трощила ті надбання українства, котрі давали розквіт та сили для становлення.

Український націоналізм, безупинно і невтомно продовжував свою боротьбу з російським імперіалізмом та наслідками великої катастрофи ХХ століття – більшовицького перевороту та становлення комуністичного експерименту за характером ідеалістів романтиків, котрі марили егалітарним суспільством Карлом Марксом і Фрідріха Енгельса, проте за свою природою оформлення та становлення. Це тиранія, деспотія, а як навіть декларувалося: «...диктатура пролетаріату...», диктатура, як і люба тоталітарна машина, обмежується, замикається у собі формуючи нову ієрархічну піраміду, де якщо раніше посідали феодали, буржуазія, то тепер номенклатура та червоні комісари карних розшуків служб «внутрішньої безпеки», а на ділі служби внутрішнього зачищення.

Тому маючи пряме усвідомлення, куди і як поведе себе не так давно розгромлена машина тоталітарного режиму, вона не осипалася і не очистилася за більшістю випадку на всьому пострадянському просторі, що слугувало гальмівним процесом розвитку та становлення нових, національно свідомих та незалежних від ідеологем поневолення.

Грандіозного перелому в націоналістичному оточенні не було, загальну тенденцію про початок повномасштабної війни усвідомлювали та застерігали

від її можливого початку саме націоналістичні кола українського суспільства. Єдине на певне, що такого масштабу і відкритого наступу на державний суверенітет України вони не могли описати так чітко, як би цього хотіли.

Основними противниками українських націоналістів умовно до 24 лютого були різноманітні представники суспільних груп. Українські націоналісти часто вдавалися до спроб боротьби з наркотичним бізнесом, «казино» котрі були до певного часу не легальними. Проте самими основними противниками на «театрі політичної вулиці» були і продовжували залишатися політизовані колабораціоністи, котрі відстоювали російський інтерес у внутрішній політичній, економічній та інформаційній ситуації в Україні. Це виливалося у подекуди розслідуванні, суспільні резонанси або власні особисті «помилки» колабораціоністів, що виливалося у сутички, протести націоналістичного крила. В цілому націоналістичний рух відповідно мілітаризованих груп перебувають у відірваному стані з суспільством у загальному його визначенні. Причиною слугують різні світоглядні принципи та культу. Під визначенням «культу», мається на увазі, свого роду, стиль життя, відповідно кожна група населення мала чи велика буде культивувати свій спосіб життя та вести неусвідомлену її пропаганду на своє оточення.

Відтак, стратократичність в націоналістичному русі полягає високого рівня. Це дає підставу відтак формуватися переконанням більш елітарного толку, що з одного боку, ще більше розриває зв'язок з простими цивільними особами, а з іншого, викреслює та наділяє такими якісними характеристиками персоналій, котрі попри любі обставини керуючись своєю чіткою політичною позицією будуть нею беззаперечно послуговуватися у необхідних ситуаціях. Зрештою - це не є критичним процесом, проте в таких умовах він і не формує хороші перспективи у соціальному питанні, передумови внутрішньої ворожнечі. Оскільки цим самим, зокрема українській нації, будуть формуватися різні табори, що будуть не

усвідомлювати одне одного виключно за характером культивування своїх способів життя. Поза сумнівом, що це не є загальна тенденція на дану проблему, проте її замовчування призведе до гірших наслідків. Хоча є і позитивна сторона пробудження та поширення свідомості та самостійної ідентифікації громадянами себе як «національно свідомими». Якщо напругу вони не називають націоналістами, але поділяють загальні його принципи, а це якраз культура, мораль, історія, усвідомлення спільності, дає підставу їх такими націоналістами, все ж таки вважати. Бо насамперед ідеологічно людина формується від найменшого, а саме з початку поділяння певних принципів, котрі згодом укорінюються та підсилюються емпіричним досвідом або практикою теоретичних пізнань напрацювань відповідно до заданої теми. Зокрема йдеться мова про те, що якщо декількома декадами раніше ставлення населення до націоналізму було критичним, то уже на момент жовтня 2022 року, 67% респондентів в соціологічних опитуваннях відгуквалися позитивно у бік даної ідеології. [3] Відтак постає питання перспективи розвитку українського націоналізму у формах:

- інституційного оформлення, ствердження та зміни в парадигмі понять норм етико-моральних принципів права та етичних норм для державних посадовців;

- суспільного підйому національної свідомості на новий рівень мобілізаційного потенціалу, не бурхливого і короткотривалого, а можливо підсвідомого, пасіонарного розтягнутого в часі, що дасть змогу у відповідності до потреб залучати резонерів різних рівнів до вирішення полемічних питань.

3.2 Перспективи розвитку націоналістичної теорії та практики в повоєнній Україні.

В умовах повоєнної ситуації в Україні, можемо розгортатися різні за довжиною та результативністю сценарії, оскільки війна ще досі триває, односпайно стверджувати лише про один якийсь результат не можливо. Найбільш доцільнішим та логічнішим було б розбір та моделювання, як би це не прозвучало гірко та неохоче, найгірших сценаріїв аби розуміти в якому напрямку доведеться рухатися українському націоналізму аби зберегти українську ідентичність. Проте розглянемо і змодельуємо дещо інше.

Перспективи розвитку українського націоналізму полягають у декількох напрямках, а це насамперед:

- геополітична стратегія (розбудова доктрини розвитку української державності у візіонерських переконаннях націоналізму);
- інституційні зміни, оскільки з початком повномасштабної війни стало видно, які саме державні органи влади та її інститути показали слабину і втрату орієнтованості й готовності давати рішення щодо посталих питань, виникає потреба реорганізації та посилення вимог щодо посадовців, оскільки – це питання державної безпеки;
- розвиток та посилення впливу на резонерських (громадянських) груп, щоб не допускати можливості втрати надбань перемоги, включно з прописуванням доктрини стосовно культурно-моральних орієнтирів, як універсальних та виключних;
- імплементація усіх вимог щодо росії, а також відповідна робота з де окупованими територіями із залученням громадського сектору для реалізації даного питання.

Першим питанням, котре стане на порядку денному політичної дійсності – це реінтеграція та відновлення територій, що постраждали від війни. Розглядаючи контекст даного питання впливає звідси дві цілі, котру можна реалізувати за допомогою націоналізму як одне спільне завдання. Можна приймати різні доктрини та оцінювати населення, що перебувало в окупації, проте в будь-якому випадку, держава буде вимушена проводити селекцію та відшукувати серед сотень тисяч українських громадян – колабораціоністів, військових злочинців, поплічників, оскільки лояльна політика може посприяти утворенню підпільних об'єднань або нових терористичних угруповань, що будуть вводити звільнені регіони у нестабільне положення.

Для відбудови регіонів, котрі постраждали в ході війни можна залучити не тільки обіцяні іноземні інвестиції та грошові допомоги, але й ефективно об'єднати українців волонтерів з різних регіонів до відновлювальних (звісно що оплачуваних) робіт аби, по-перше, згуртувати і далі розвивати серед населення високі моральні якості, що допоможе сформувати достатньо потужну позицію серед резонерів та не допускати можливих перемін в суспільно-політичних процесах.

Окремим абзацом варто виділити питання реінтеграції Криму, оскільки цей регіон населяють велика кількість лояльних росіян до кремлівського режиму, не треба виключати можливо репатріацію їх кудись за межі України, те саме стосується особливо щодо новоприбулих та осілих росіян з самої рф, їхня присутність ні в якому разі не припустима на кримському півострові в умовах, якщо вони до прикладу, не долучалися до руху опору режиму кремля та не ставали на засади допомоги Україні та інтеграції в її суспільство. Питання кримських татар, більш складніше, ніж може здатися спершу. Населення автохтоне, має цілковите право на сповідання власного вірування, навчання та розвиток своєї культури, проте в межах культурних автономій. Оскільки варто все-таки визнавати той факт, що нерішучість кримських татар в спротиві окупації ще в 2014 році Криму, призвело до

анексії та репресій в напрямку них самих. Цим самим виріс відсоток тих, хто пішов на співпрацю та навіть змінив своє ставлення на лояльне до окупаційної влади. Це змушує так-само на рівні з Донецькою та Луганською областями проводити відповідні селекції, ба-більше, вони там ще більш необхідніші, оскільки окупація там триває уже більше 9 років, минає фактично ціла декада. Також питання становища правового визначення Кримської автономної республіки, Україна є унітарною, моноетнічною державою, а відтак ніяких форм автономій адміністративно-територіальних з власними виборчими органами влади не може існувати й гіпотетично, оскільки це уже безпосередньо буде перечити чинній Конституції України, а також національним інтересам нації. Хоча й не треба виключати феномену в ЗСУ та інших військових формуваннях цілі загони «кримчан», людей, для яких Крим є малою батьківщиною і в боротьбі за неї вони доєдналися до збройних сил.

Тут ми зачепили феномен інституційних змін, що безпосередньо та в цілому буде вимагати Україна у повоєнні роки, включно з тим в націоналістичному колі існує тенденція та думка, щодо реформуванні адміністративного поділу України на приклад та звичай традиційного найменування регіонів – Полісся, Сіверщина, Слобожанщина, Таврія, Причорномор'я, Приазов'я та інші. Це насамперед проведе паралелі з історичною спадщиною української нації. Оскільки з лексику просто населення ці поняття не зникли і подекуди історичні назви етимологічно збереглися, ба-більше, вводяться у використання: Закарпаття, Волинь, Запоріжжя, то виникає питання, так чому не бути йому всьому на одному рівні та спільному історичному спадку.

Геополітична доктрину, котру розвивав Микола Кравченко, навколо побудови та розвитку союзу довкола теренів східної Європи. До «Міжмор'я» повинні були б входити держави Балтії, Польща, Білорусь, Румунія, Словаччина, Чехія, Молдова. Його найменша форма розглядалась у вигляді

Балтійських країн (Литви, Латвії, Естонії), Білорусі та Польщі з Україною. Такий військово-політичний блок давав би можливість насамперед створити нову наднаціональне об'єднання на рівні з Європейським Союзом (ЄС) та конкурувати з ним на новому рівні. Також, цей проект дасть змогу вберегти себе від можливих нових нападів з боку східного кордону, оскільки єдність та інтегрованість держав, в якому було б місце розвитку бойових зведень армії «Міжмор'я», дасть ефективну можливість ведення оборони та при потребі наступу. Також причина за якою дану доктрину націоналістичні рухи сприймають привабливою, спільна історична спадщина, котра розвивалася здебільшого у Польщі та як було згадано вище, називалася «Прометеїзмом», проте в українській формі аргументується думка, чому саме Україна та Київ повинні стати центром даного союзу та, які з цього будуть більші плюси для усіх держав учасниць. У більш вузких колах націоналістичного толку до цих пір панують настрої спрямовані на іредентизму українських земель в одну велику Українську Державу. Це переважно землі, що переважно етнічно заселяли українці, такі як Білгородська область, Стародубщина, частина Ворніжської області, Кубань. Існували агломерати українського населення в Казахстані – Жовтий та Сірий Клини і славнозвісний Зелений Клино, що розкинувся на теренах суворої Тайги, проте навіть мав свою політичну формацію та спробу становлення української державності на Далекому сході.

Отже, можемо зробити такі висновки, українська націоналістична ідеологема, неодмінно буде мати свій великий генез у недалекому майбутньому і його буде очікувати зміни орієнтирів та напрямків ведення політичної роботи, це змусить якраз переосмислювати та створювати нові течії та рухи серед націоналістичного середовища. Проте основною задачею була і буде залишатися збереження традиційного складу національних інтересів та життєздатність самої української нації. Український націоналізм початку доби незалежної України мав один вагомий мінус, він продовжував жити та функціонувати за принципами котрі мали уже щонайменше більше

50-ти років, відповідно догматика та принципи повинні були змінитися. Бажана незалежність відкриває дорогу саме до інституційного характеру змін та реформ держави, а не продовження «Національно-визвольної боротьби» з внутрішньою окупацією, в такому випадку задача націоналізму різко би повинна була стояти в здобутті усіх інституцій та державних посад саме націоналістами аби подолати принцип «внутрішньої окупації».

Висновки

Розглядаючи такий об'ємний за своїм поняттям визначення – націоналізм, можемо чітко сказати, що його історія, форма, та характер формування, як живий організм, продовжує еволюціонувати та перебудовуватися під вимоги часу. Його поява була приреченістю усіх націй та етносів, оскільки організація суспільства, що впливає з її власної волі до політичного регулювання свого стану підштовхує до таких течій та ідеологем. Ба-більше, якщо у суспільстві буде існувати бодай один представник, що буде проголошувати політичну волю та навіть іменуючи її власною, він невпинно буде керуватися моральними, етичними принципами та культурними рисами того народу з якого походить, з того оточення, яке його формувало та направляло, це природній шлях розвитку людської цивілізації. Ми не можемо з впевненістю стверджувати проте припускати, що скоро можуть відбутися зміни у парадигмі сприйняття держави та нації відповідно, тим самим формувати нові, наднаціональні об'єднання проте аби вони стали стійкими або щонайменше такими, за які будуть дискутувати щоденно, варто дочекатися загальної, безповоротної мобілізації суспільства стосовно прямого усвідомлення своєї приналежності до тої чи іншої нації.

Нація – яка складається з живих людей і є живим організмом, котрий має масову різноманітність поглядів та течій, могло б здаватися, що загальні принципи націоналізму універсальні та можуть підійти, будь-якій нації проте ні, в залежності від національно-історичного досвіду нація або мала державотворчий досвід, або ні. Відповідно уже тут закладається характер поведінки, який буде включатися в процесі державницької діяльності. Якщо народ не мав історичного досвіду довготривалої, власної державності, за принципом виявленням власної політичної волі, то скоріш за все цей народ довгий і тривалий час буде страждати від синдрому пост окупації включно з

витікаючи ми рисами сприйняття держави – як ворожого інституту, котрий тільки те і робить, що придушує та обмежує націю.

Серед такого народу будуть поширюватися ліві ідеологеми, а вони в своїй масі є інтернаціональними, космополітичними, ліберальними до певної міри, тому нація свою ідентифікацію наче й буде сприймати сповна, але чи буде вона відстоювати її в умовах побудови комуністичного світлого майбутнього, чи заради соціалістичного прогресу, акселераціонізм пережуче національну ідентичність в угоду формування «нової комуністичної людини», котра повністю підкоряється «силі розуму» та позбавлена будь-якої емоційної прив'язаності до національних своїх культурних рис з певними традиційними уявленнями щодо етики та моралі, вірування, походження нації, її національних героїв і тд.

Стосовно ж українського націоналізму, то він прийняв саме праву доктрину та розвивається у цьому руслі, з можливими подекуди течіями в центризм : демократія, ліберальні переконання. Рідше ліве крило політичних ідеологем.

Особливо важливість характеру та стійкості, націоналізму постає саме в критичні для держави та нації моменти, один із них – це війна. Консолідація та відкидання егоцентричних переконань заради спільної мети збереження власного дому та традицій свого народу сягають глибини історичної спадщини та процесу перед формування протонаціоналістичних ідеалів. Оскільки ще в Середні віки, частим явищем була війна, котра консолідувало населення протистояти чужоземцям заради того аби творити власну політичну та культурну волю. Тому бачимо, що націоналізм є природнім явищем яке виникає з самих умов існування людини включаючи усі її плюси та мінуси.

Говорячи про наукове коло дослідників цього явища, то ми бачимо те, що все-таки переважною більшістю теоретиків ідеологеми націоналізму є –

філософські переконання, що формуються на етико-релігійних вченнях тої чи іншої конфесії, відповідно до умов історичного періоду. Прикладом постає та сама вищезгадана концепція «поляк-католик» польського націоналізму, яка разюче та цілковито чітко формує відповідь на це питання.

Стосовно ж принципу формування націоналізму як громадянського чи етнічного доходимо до практичного висновку, що нація, в залежності від історичного характеру фундації державності або навпаки, її відсутності, дає підвалини та засади принципів за якими націоналізм буде розвиватися: етнічний або громадянський. Громадянський націоналізм виходить все-таки з позиції, що держава створило умови в яких нація починає резонувати від правових норм, які якраз декларують поняття «громадянства», як куди більш кращу форму організації суспільства аніж її класична доктрина. Приклади виступали у вигляді Англії та Франції.

Тому підсумовуючи в цілому, націоналізм це не проста тема, як може здатися спершу і не настільки однобічна, як того бажають багато представників противників так і самих прихильників націоналізму.

Список використаних джерел:

1. Azyl heretyków czy ocean nietolerancji? Czy Rzeczpospolita była państwem bez stosów? | Portal historyczny Histmag.org - historia dla każdego!. Portal historyczny Histmag.org - historia dla każdego!. URL: <https://histmag.org/Azyl-heretykow-czy-ocean-nietolerancji-Czy-Rzeczpospolita-byla-panstwem-bez-stosow-14392>
2. Definition of NATIONALISM. Dictionary by Merriam-Webster: America's most-trusted online dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/nationalism#h1>.
3. Андрусечко П. Шлях Тягнибока до Свободи. Український журнал. URL: <http://ukrzurnal.eu/ukr.archive.html/340/>
4. Варварцев М.М., Мартинов А.Ю. ФРАНЦУЗЬКА РЕВОЛЮЦІЯ 1789–1804 [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 10: Т-Я / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во "Наукова думка", 2013. - 688 с.: іл.. – Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Frantsuzka_revoliutsiia_1789
5. Василь Лісовий. Перший в Україні систематичний виклад теорій нації та націоналізму [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/kasian/kas01.htm>
6. Вісник АКС, друге періодичне видання
7. Де шукати наших історичних традицій. Дух нашої давнини - Дмитро Донцов - Тека авторів - Чтиво. Чтиво. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Dontsov/De_shukaty_nashykh_istorychnykh_tradytsii_Dukh_nashoi_davnyny/.
8. ЕНЦИКЛОПЕДІЯ ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ : Енциклопедія. Київ : Дух і Літера, 2000. 472 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Miller_Devid/Entsyklopediia_politychnoi_dumky.pdf
9. Сціборський М. Націократія. Київ : Орієнтир, 2016. 242 с.

10. Націоналізм (2000). Каталоги | Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0000383.
11. Націоналізм (2000). Каталоги | Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0000383.
12. Націоналізм : антологія / Наук. т-во ім. В'ячеслава Липинського; упоряд. О. Проценко, В. Лісовий ; літ. ред. Л. Білик. – Київ: Смолоскип, 2000. – 858 с. – ISBN 966-7332-35-7.
13. О. Мироненко. Декларація прав людини і громадянина 1789 // Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. — К.: Парламентське видавництво, 2011. — с. 185 ISBN 978-966-611-818-2
14. Процюк О. Війна і націоналізм: боротьба проти росії за незалежність України об'єднує українське суспільство - Галичина. Галичина - Інтернет-ресурс газети. URL: <https://galychyna.if.ua/analytic/viyna-i-natsionalizm-borotba-proti-rosiyi-za-nezalezhnist-ukrayini-ob-yednuye-ukrayinske-suspilstvo/>.
15. Грицак Я. Українсько-польського конфлікту немає. URL: <http://zbruc.eu/node>
16. Сосновський М. Дмитро Донцов: політичний портрет (1974). Каталоги | Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/ukr0011065>.

17. Ткачук Д. Український націоналізм (1940). Каталоги | Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0000745.
18. Тузяк Н. Загибель Чорновола. ZAXID.NET. URL: https://zaxid.net/zagibel_chornovola_faq_n1478173
19. Український націоналізм Т.2. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2003. 524 с. URL: <https://ounuis.info/library/books/959/ukrainskyi-natsionalizm-t2.html>.
20. Чехович К. Християнський націоналізм. Львів : ЛА "Піраміда", 2019. 553 с.
21. Шаповал Ю.І. ШЕЛЕСТ Петро Юхимович [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 10: Т-Я / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во "Наукова думка", 2013. - 688 с.: іл. – Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Shelest_P
22. Шевченко Н.В. “ЯГЕЛЛОНСЬКА СПАДЩИНА” У СВІТЛІ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ІСТОРИЧНИХ СТУДІЙ. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Shevchenko_Nataliia_Volodymyrivna/Yahello_nska_spadschyna_u_svitli_suchasnykh_ukrainskykh_istorychnykh_studii.pdf (дата звернення: 15.05.2023).
23. Що таке нація? - Жозеф Ернест Ренан - Тека авторів - Читиво. Читиво. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Joseph_Ernest_Renan/Scho_take_natsiia7/
24. Ясперс К. Психологія світоглядів. Київ : Юніверс, 2009. 460 с.
25. Armstrong J. A. Ukrainian Nationalism (1980). Каталоги | Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0002687>.

26. Шкідливі думки Михайла Драгоманова. Збруч. URL: <https://zbruc.eu/node/12665>
27. Грицак Я. Й. Нариси з історії України: формування української модерної нації (2000). Каталоги | Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0000797>
28. Дискурс націоналізму в риторичі політичних акторів виборчої кампанії України 2012 року [Електронний ресурс] / П. С. Долганов // Панорама політологічних студій. - 2012. - Вип. 9. - С. 197-209. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pps_2012_9_30
29. Основні теоретичні підходи та характеристики націоналізму як ідеології та суспільно-політичної практики [Електронний ресурс] / Р. В. Гула, О. М. Щурко // Гілея: науковий вісник. - 2013. - Вип. 79. - С. 273-276. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2013_79_86
30. Націоналізм як базова ідея державного патріотизму [Електронний ресурс] / Ю. В. Івченко // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція. - 2016. - Вип. 19. - С. 12-15. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2016_19_5
31. Український і польський націоналізм 20 – 30-х рр. ХХ ст.: початок протистояння [Електронний ресурс] / Р. Кобильник // Галичина. - 2017. - Ч. 29-30. - С. 36-43. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nikp_2017_29-30_7
32. Витоки українського націоналізму та розвиток і генеалогія ОУН (1891-2005 рр.) [Електронний ресурс] / О. Сич // Галичина. - 2017. - Ч. 29-30. - С. 26-35. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nikp_2017_29-30_6
33. Демократичні традиції українського націоналізму [Електронний ресурс] / І. В. Стьопул // Вісник аграрної історії. - 2018. - Вип. 25-26. - С. 94-103. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vai_2018_25-26_16
34. Колодзінський М. Воєнна доктрина українських націоналістів. Основа-Принт, 2019. 288 с.